

בס"ד

מחשבת ישראל ממ"ד

תפילה

יחידת הגבר

מהדורת ניסוי

כתיבה ועריכה:

הרב ד"ר יוחאי רודיק – מפמ"ר מחשבת ישראל

צוות הדרכה וסיוע:

הרב ד"ר חגי שטמלר

ד"ר חנה ריקלין

יונתן מרמור

איתיאל גולד

שמואל מאור

אור אהרון

תוכן עניינים

4 מבוא

4 תפילתו של אדם לא מאמין

5 א. מדוע אנחנו מתפללים?

5 1. התפילה הטבעית.....

5 הראי"ה קוק – הנשמה תמיד מתפללת

6 מהר"ל – התפילה מזוון לנשמה

7 2. התפילה כיצירת קשר עם ה'

7 האדמו"ר מפיאסצנא – מדוע יש צרות?

7 מדרש תנחומא

9 הרב סולוביצ'יק – התפילה היא המשך הנבואה

10 הרבי מליובאוויטש – ההבדל בין בקשה לתפילה

11 3. התפילה כתיקון האדם.....

11 ריה"ל – "גרעין הזמן ופריו"

12 הרש"ר הירש – התפילה מפנימה ערכים אלוקיים בנפש

13 הרב חיים דוד הלוי – הכנה לתפילה

14 אברהם יהושע השל – פליאה והתפעלות מן הבריאה

15 סיכום.....

16 ב. כיצד מתחברים לתפילה?

16 מסכת ברכות.....

16 רמב"ם – כוונה בתפילה.....

17 הראי"ה קוק – תודעת החיסרון כבסיס לתפילה אמיתית.....

18 הרב בן ציון אבא שאול – הזכות לבקש

18 רמח"ל – שלוש דרכים אל יראת הרוממות

20 רבי שניאור זלמן מלאדי – מחשבות זרות בתפילה

21 ר' נחמן מברסלב – מעלת ההתבודדות

22 הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ) – שלוש דרכים לכוונה בתפילה

24 ג. התפילה ודרכי השפעתה

24 1. האם התפילה משנה את רצון ה'?

24 תפילת חזקיהו.

24 ר' יוסף אלבו – האדם משתנה בתפילתו.

26 2. התפילה – תוספת ברכה לעולם

26 המבוי"ט – התפילה מורידה שפע.

26 הרב יהודה לאון אשכנזי 'מניטו' – הוספת ברכה לעולם.

28 3. האם התפילה חייבת להתקבל?

28 ר' יוסף אלבו – קבלת התפילה תלויה ברמתו הרוחנית של המתפלל.

29 הרב סולוביצ'יק – עיקר התפילה יצירת הקשר עם ה'.

29 הרב יחזקאל עזרא הלוי – המתפלל על חברו.

30 ד. תפילה אישית מול תפילה ציבורית

30 תפילה אישית.

30 הרב סולוביצ'יק – הגשמת יעודו של האדם.

31 ריה"ל – בין תפילת יחיד לתפילת ציבור.

32 הרב סולוביצ'יק – התפילה מהווה "מימוש עצמי".

33 מדרש ויקרא רבה.

33 מסכת ברכות.

34 ר' נחמן מברסלב – היחיד והיחד בשלמות התפילה.

מבוא

תפילתו של אדם לא מאמין

אלוף משנה מרדכי בר און, פתחים, תשכ"ח

זה היה במלחמת השחרור, כשהייתי מפקד מחלקה; יום אחד ערכתי את מחלקתי מול החוד של הצבא המצרי, שהגיע עד אשדוד. המחלקה הייתה עלובה ומסכנה עם כמה סטנים ועם קצת רימונים, ונערכה בפרדס ליד בית עובד. היה מעט מגוחך לחשוב שנוכל לעצור את הטנקים המצריים, שיכולנו לראותם מולנו במרחק לא גדול. במשך היום תוך כדי מעשה לא הרגשתי פחד ולא חשבתי על פחד; הייתי עסוק מדי: כיצד לחפור את השוחות, להוציא פטרולים ולגלות את האויב. אבל כשירדה החשכה כשהכל היה כבר ערוך ומוכן ואנחנו ציפינו להתקפה שהייתה צריכה לבוא עם שחר, שכבתי לי באחת השוחות של הפרדס והתחלתי מדמיין לעצמי מה יהיה, מה יקרה כשיעלה השחר, נתקפתי פחד נורא. בדרך כלל לא הייתי פוחד, אך הפעם הרגשתי פחד עד כדי רעד, פחד מעיק ביותר. ואז באיזה שהוא רגע הרגשתי רצון עז להתפלל, אבל לא ידעתי איך. שום תפילה לא הייתה שגורה על לשוני, אבל בכל זאת התפללתי, התפללתי בלשון פשוטה, כפי שהבנתי, אבל אני זוכר את הרצון שלי אז להתפלל דווקא תפילה שאותה כל היהודים בכל הדורות התפללו – אלא שלא ידעתי שום תפילה כזאת...

הכותב, קצין חינוך ראשי בצה"ל (לשעבר), חושף בדבריו את הצורך הטבעי הנטוע באדם להתפלל, במיוחד בשעות משבר. מהו המקור לרצון להתפלל בשעות קשות, מדוע רצון זה אינו מתגלה בחיי יומיום שלנו? על שורשיה הנפשיים של התפילה ומקומה בחיי האדם נעמוד להלן.

שאלות לדיון

כותרת המאמר לעיל היא: "תפילתו של אדם לא מאמין". האם לדעתך, לאור הדברים שקראת, הכותב הוא אדם מאמין? – נמק.

מהיכן נובע הרצון להתפלל דווקא בשעת פחד?

מהו לדעתך ההסבר לצורך של הכותב "להתפלל דווקא תפילה שאותה כל היהודים בכל הדורות התפללו"?

תאר אירוע בו התפללת תפילה עצמאית שלך מעומק הלב.

להלן נעיין בסיבות ורעיונות כתובה לשאלה מדוע אנחנו מתפללים. נפתח את לימודנו בתפילה הטבעית ונעיין בדברי הראי"ה קוק, רבה הראשי הראשון של ארץ ישראל, בהקדמה לספרו עולת ראייה. הרב מדגיש את טבעיותה של התפילה.

א. מדוע אנחנו מתפללים?

1. התפילה הטבעית

הראי"ה קוק¹ – הנשמה תמיד מתפללת

עולת ראי"ה, חלק א', עמ' י"א

נשמת האדם מתפללת תמיד. התפילה המעשית חושפת את התפילה הפנימית.

הנשמה היא תמיד מתפללת. היא עפה ומתרפקת על דודה בלא שום הפסק כלל, אלא שבשעת התפילה המעשית הרי התפילה הנשמית התדירה מתגלה בפועל. וזהו עידונה ועינוגה... התפילה היא לנו, ולעולם כולו, **הכרת גמור, וגם תענוג היותר כשר שבתענוגים**. גלי הנשמה שלנו הולכים ושוטפים, הננו חפצים מעצמנו ומהעולם שלמות כזאת שאין המציאות המוגבלת יכולה ליתן לנו, ומתוך כך הננו מוצאים את עצמנו שרויים בצרה גדולה, שדאבונה יכול להעביר אותנו על דעתנו ועל דעת קוננו. אבל קודם שיעבור זמן גדול, שיוכל שרטון זה להתגלם בקרבנו, הננו באים ומתפללים. שופכים אנו את שיחנו ומתנשאים אנחנו לעולם של מציאות שלם בתכלית השלמות, ואז נעשה עולמנו הפנימי באמת שלם בתכלית השלמות.

1. *מה רצה הרב קוק
אנף אותנו
בדבריו: "הנשמה
תמיד מתפללת"?*

2. *כיצד צוּרַת
התפילה להתמודד?
עם תחושת
"הנשיאות"
המאכזבת "fe
הצופה הזה?"*

"אני לא מבינה מה כל כך טבעי בלהתפלל? הרבה יותר טבעי לי להמשיך את סדר היום שלי בלי העצירה המלאכותית הזו של התפילה"...

דברים אלו של התלמידה נכונים לכאורה, אבל רק במישור החיצוני. בשעה שאנחנו מתפללים, אנחנו מתחברים לנשמה שלנו, והיא – מתפללת תמיד. כל היום אנחנו רצים ועסוקים במיליון עניינים. אין לנו רגע לנשום. אבל עמוק בפנים, הנשמה, שהיא החלק הרוחני שבנו, צמאה ומשתוקקת תמיד לבורא. היא מתגעגעת, נכספת ובקיצור – מתפללת... עיסוק רב מדי בעולם החיצוני וחוסר הקשבה לעולם הפנימי, העולם של הנשמה, מרחיקים אותנו מהחיבור לתפילה... בתפילה אנחנו פותחים את הלב להתחבר ל"תפילה התמידית של הנשמה".

במקור להלן מסביר המהר"ל מדוע הנשמה זקוקה ל"מזון מיוחד" ואיננה יכולה להסתפק בתענוגות העולם הזה. התפילה היא צורך טבעי לנשמה כמו שהמזון הוא צורך טבעי לגוף.

¹ **הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הראי"ה קוק** (ה'תרכ"ה - ה'תרצ"ה) מגדולי התורה וההלכה. איש חזון, מקובל ופוסק הלכה, סופר ומשורר, רבה הראשי הראשון של ארץ ישראל. מגדולי ההוגים הציונות הדתית. עלה לארץ בעלייה השנייה וגילה יחס אוהד לאנשי היישוב החדש ולהתיישבות העובדת בארץ ישראל. היה מעורה בחיי היישוב היהודי בארץ, ובכלל זה בתחום החינוך. הקים בירושלים את הרבנות הראשית לישראל ואת ישיבת "מרכז הרב".

מהר"ל² – התפילה מזון לנשמה

תפארת ישראל פרק ג'

מקור הנפש בעולמות העליונים ולכן לא ניתן להשביע אותה בעניינים גשמיים.

"גם הנפש לא תמלא" (קהלת רבה פ"ו), לפי שהנפש יודעת שכל אשר תיגע, לעצמה תיגע, לפיכך אינה שבעה מצות ומעשים טובים. אמר רבי לוי: משל לעירוני שהיה נשוי בת מלכים, אף על פי שמאכילה כל מעדני מלך אינו יוצא חובתו. למה? שהיא בת מלכים... וביאור ענין זה כי הנפש שהיא מלמעלה ועומדת בתחתונים...ודבר זה לחסרון מדרגה נחשב לה לפי שהיא עצם נפש אלוקי מלמעלה... וכל דבר שהוא חסר משתוקק אל השלמה, והתורה והמצווה הם השלמה אל הנפש".

² רבי יהודה ליווא בן בצלאל (נולד בסביבות 1512, ה'רע"ב – ספטמבר 1609, י"ח באלול ה'שס"ט), המוכר בכינויו מהר"ל (מורנו הגדול רבי ליווא) מפראג. היה רב, פוסק הלכה, מקובל והוגה דעות, מגדולי ישראל הבולטים בתחילת העת החדשה.

2. התפילה כיצירת קשר עם ה'

האדמו"ר מפיאסצנא³ – מדוע יש צרות?

חובת התלמידים, פרק תשיעי

עיקר מטרת התפילה היא ההתקרבות אל הקב"ה והצרות הן אמצעי לקיום התפילה. לפעמים הקב"ה צריך "לטלטל" את האדם כדי שהאדם ייצא משלוותו המדומה ויתחבר אל הבורא באמצעות התפילה. תירה מזו, אילו היינו מודעים כל הזמן לקיומו של הקב"ה ומתפללים אליו, לא היה צריך לעורר אותנו...

יש חושבים, שכל עצמה של התפילה היא הדאגה והצרות שעליה מתפללים, כמו שמבקש העני מן העשיר, או כל איש מן מלך בשר ודם, אשר בידו להושיע באיזה דבר. אבל רק איש בער ולא ידע יכול לחלל כל כך את התפילה, ולחשבה רק צורך הדאגות, ולולי היצטרפותו לא היה מתפלל, חס ושלום.

3. *מרוצף דצתק
הקב"ה לקוק
נתפלל אליו
נפילת דארות כדי
נתפלל?*

כי באמת התפילה בעצמה, התקרבות הלב והשתפכות הנפש לה' בתפילה, זו היא העיקר אשר בתפילה. וראה נא במדרש עוד יותר: לא בלבד שאין התפילה מסובבת מן הדאגות והצרות, רק שלפעמים את הדאגות שולח ה' כדי שנתפלל אליו יתברך.

איתא בשמות רבה (כ"א, ה') "אמר רבי יהושע בן לוי: למה הדבר דומה? למלך שהיה בא בדרך, והייתה בת מלכים צועקת לו: בבקשה ממך, הצילני מיד הליסטים! שמע המלך, והצילה. לאחר ימים ביקש לישא אותה לאישה. היה רוצה שתדבר עימו, ולא הייתה רוצה. מה עשה המלך? גירה בה הליסטים, כדי שתצעק וישמע המלך". עד כאן לשונו הקדוש.

את הנמשל בטח אתה מבין מעצמך. הנפש שלך, בת מלכים, רוצה הקב"ה לישא אותה, כלומר שתתקרב ותתייחד בקדושתו, וצריכה לדבר ולהתפלל אליו, כי על ידי התפילה הפנימית הבאה מקירות הלב הנפש מתעוררת משנתה, הומה ומתייחדת במלך, מלכו של עולם, והיא עיקרה ותכליתה של התפילה, עד שישנן דאגות שה' שולח אותן לאיש הישראלי, כדי שיתעורר על ידם להתפלל ולצעוק לה' מקרב לבו ונפשו".

הרב שפירא מדגיש כי המטרה העיקרית היא התפילה עצמה ולפעמים "ישנן דאגות שה' שולח לאיש הישראלי כדי שיתעורר על ידם להתפלל ולצעוק לה'". רעיון דומה מציג לפנינו מדרש תנחומא:

מדרש תנחומא

פרשת תולדות, סימן ט'

ולמה נתעקרו האמהות? אמר ר' לוי... שהיה הקב"ה מתאוה לתפילתן. אמר הקב"ה: עשירות הן, נאות הן, אם אני נותן להם בנים אינן מתפללות לפני.

³ רבי קלונימוס קלמיש שפירא (האדמו"ר מפיאסצנא); (י"ט באייר ה'תרמ"ט - ד' במרחשוון ה'תש"ד) אדמו"ר חסידי שפעל בפולין בין שתי מלחמות העולם. נודע כהוגה חסידי דגול והתפרסם בזכות חיבוריו החדשניים בתחום החינוך החסידי, בהם "חובת התלמידים". בתקופת הכיבוש הגרמני שהה בגטו ורשה והמשיך לדרוש לקהל חסידי. את דרשותיו העלה על הכתב והן נמצאו לאחר המלחמה והתפרסמו בספר "אש קודש".

המקורות לעיל מלמדים אותנו כי התפילה היא המטרה העיקרית ומהווה אמצעי קשר בין האדם לבורא עולם. לפעמים, הקב"ה מכניס את האדם לקושי ומשבר כדי שהאדם יתפלל אליו מעומק ליבו בכוונה גדולה. ראוי לאדם להתפלל מתוך שאיפות גדולות לגאולה, לטהרה וכד' ולא להסתפק רק בבקשות נקודתיות...

🌻🌻 לחלום בגדול 🌻🌻

מתוך אתר "חִכְיָא" – סיפורים מחכמי המזרח

בדרשה קצרה מציע הרב מוצפי לאדם העומד בתפילה לבקש בקשות גדולות:

חכם יעקב מוצפי היה אומר: ראוי לאדם המתפלל שלא לקמץ בבקשותיו, ועל זה נאמר: "הרחב פיך ואמלאהו" (תהילים פא, יא): "הרחב פיך" – בקש בהרחבה, "ואמלאהו" – והאל ימלא בקשתך.

הרב סולוביצ'יק⁴ – התפילה היא המשך הנבואה

איש האמונה הבודד, עמ' 34-36

מהות התפילה היא חוויית הברית של התחברות עם ה' ותחליף לנבואה.

אף התפילה אין להעלות על הדעת אם האדם אינו עומד לפני האלוהים ואינו פונה אליו בדרך הדומה לדו-שיח של הנביא עם האלוהים. הדרמה הקוסמית, אף על פי שאדירה ומליאת הוד, ואם כי היא משקפת את דמות הבורא ומספרת את הדרו, אינה יכולה לעורר את האדם שיתפלל. ודאי, יכולה היא לעורר אצל האדם מצב רוח של הערצה נלהבת; ואפשר שתבוא עליו השראה וירצה לשאת את קולו בשבח ותודה. אף על פי כן, הערצה נלהבת, גם כשהיא באה לידי ביטוי בתהילה, היא אינה תפילה. התפילה חורגת מגבולות הליטורגיה (=עבודת אלוקים וסדר התפילה בבית הכנסת). ואין להגדיר אותה על פי הסימנים החיצוניים והטכניים, כגון התהילה והתודה ואפילו הבקשה. התפילה היא ביסודה תחושתו של האדם שהוא נמצא בנוכחות בוראו והוא פונה אליו. להתפלל – משמעו אחד בלבד לעמוד לפני ה'. ודאי, תחושה זו קיבלה גיבוש אובייקטיבי בטקסטים של תפילות קבע אשר אמירתן חובה.

4. האט אתם
ארכיסיס
בתפילותיכם
אתם נאמרים
"בנוכחות הבורא"
אט תשקפתם
לפני ה' הסמיכו
לפני ה' אתכם

האמת היא כי מהות התפילה היא חוויית הברית של התחברות עם האלוהים והדיבור אליו ואילו הפעולה הממשית של אמירת הטקסטים היא הטכניקה של מימוש התפילה אך לא התפילה עצמה. כללו של דבר תפילה ונבואה הן שתי הגדרות נרדפות לדו-שיח הנושא אופי של ברית בין האלוהים והאדם. אכן, קהילת התפילה נולדת באותה שעה ממש כשקהילת הנבואה הגיע לקיצה, וכאשר קהילת התפילה באה לעולם הרוח של היהודי הקדום לא המירה את קהילת הנבואה אלא הנציחה אותה. התפילה היא המשך של הנבואה והאגודה של מתפללים היא ממילא האגודה של נביאים. ההבדל בין תפילה לבין נבואה אינו מתייחס כפי שציינתי, לתוכנו של דו-השיח אלא לסדר בו מתנהל. בעוד שבתוך קהילת הנבואה האלוהים נוקט ביוזמה – הוא מדבר והאדם מאזין – הרי בקהילת התפילה היוזמה באה מן האדם: הוא המדבר והאלוהים מאזין.

שתי המסורות בהלכה, המייחסות את מקור התפילה לאברהם ולאבות האחרים ואת קביעת נוסח של תפילה לאנשי כנסת הגדולה, מגלות את ההשקפה היהודית על הזהות של קהילות הנבואה והתפילה.

הנבואה והתפילה בעלות הברית צמחו באותו רגע ממש בו פתחו אברהם והאלוהים בדו-שיח מוזר. בזמן מאוחר יותר, כאשר האנשים הטמירים של הכנסת המופלאה הזאת היו עדים לכך שיום הקיץ הבהיר של קהילת הנבואה, שהייתה מליאת צבע וקול, עמדה ליהפך לליל סתיו עצוב של אלם נורא שאינו מואר על ידי חזון ה', הם סירבו להיכנע למציאות היסטורית ואכזרית זו ולא נתנו לדו-שיח בין האלוהים והאדם להסתיים. כי אנשי כנסת הגדולה ידעו כי בעקבות היעלמותו של דו-שיח זה מתחום התודעה של הקהילה היהודית תפסיד גם את המעמד של ברית. בתפילה מצאו את גאולת דו-השיח, והם עמדו על כך שדו-השיח יתמיד לעולם. אם האלוהים לא המשיך לקרוא את האדם, הם דרשו שהאדם יקרא לאלוהים. וכך הועתק דו-השיח של ברית ממישור הנבואה אל מישור התפילה.

⁴ הרב יוסף דב הלוי סולוביצ'יק (ה'תרס"ג - ה'תשנ"ב): בצעירותו למד תורה מאביו, ר' משה סולוביצ'יק (בנו של הגאון רבי חיים מבריסק) וכן למד פילוסופיה באוניברסיטת ברלין. לאחר מכן עבר לארה"ב, שם שימש כרש ישיבת "יצחק אלחנן" והפך לאחד ממנהיגי הבולטים של היהדות בארה"ב בפרט ובעולם היהודי בכלל. אחד מפוסקי ההלכה וההגות החשובים במאה ה-20. נודע גם בלמדנותו המופלגת בגמרא והעמיד תלמידים רבים. הצטרף לציונות הדתית, ושימש כנשיא כבוד של "הציונים הדתיים של אמריקה".

הרבי מליובאוויטש⁵ – ההבדל בין בקשה לתפילה

ליקוטי שיחות, כרך ב', עמ' 112

תרגומה המדויק של המילה Prayer בלשון הקודש הוא "בקשה". אבל אצל בני ישראל אין הדבר נקרא בשם בקשה, כי אם בשם "תפילה". והחילוק בין בקשה לתפילה הוא הפכי. בקשה פרושה תחינה ותפילה פרושה התחברות, "בקשה" מדגישה - שמבקש מהקדוש ברוך הוא שייטן, מלמעלה למטה, את החסר לו. וכאשר לא חסר לו דבר, או שאין לו רצון לדבר - לא שייכת בקשה. ואילו תפילה מדגישה - התחברות עם הקב"ה, מלמטה למעלה. ועניין זה שייך אצל כולם, ובכל עת. כל יהודי יש לו נפש הקשורה עם הקדוש ברוך הוא. אמנם, מצד זה שהנשמה ירדה לגוף ונתחברה אליו, מוכרח הנשמה להתקשר עם עניינים גופניים כגון אכילה, שתיה וכיוצא בזה, ובאותו זמן נחלשת התקשרותה עם הקדוש ברוך הוא. ולכן נקבעו זמנים מסוימים ביום לתפילה, כדי לחדש ולחזק את הקשר עם הקדוש ברוך הוא. ולכן ישנו עניין התפילה ובכל התוקף, גם אצל אלו שלא חסר להם שום דבר, כי התפילה אינה רק תחינה ובקשה בלבד, אלא עיקר עניין התפילה הוא חידוש וריענון ודבקות האדם עם הקב"ה.

5. מהו
יתרונה
העדרת
התפילה
כהתחייבות
ול
כמה?

🌻🌻 מכתב לשכינה 🌻🌻

רבי חיים בן עטר, האור החיים הקדוש, מתוך אתר "חִקְיָמָא" - סיפורים מחכמי המזרח

בניסיון לסייע לעני שביקש את עזרתו, ה"אור החיים" מעדיף תפילה זכה ופשוטה על צירופי שמות מיסטיים: עני מרוד בא לבקש את עזרתו של הרב חיים בן עטר הנודע בכינויו ה"אור החיים הקדוש". אמר לו העני: "שמעתי שאתה יודע להגיע עד כיסא הכבוד בעזרת צירופי שמות על פי תורת הסוד. אנא כתוב לי קמע כדי לשנות את מזלי."

ענה הרב בן עטר: "אתן לך פתק שאותו תניח בין אבני הכותל. אם תוסיף תפילות משלך, תזכה בעזרת ה' לישועה."

ניגש העני אל הכותל והניח את הפתק בין אבניו, והוסיף להתפלל על מצבו המר. לאחר דקות שם לב אחד מהמתפללים שהפתק שכתב ה"אור החיים" נפל, והסתקרן לראות מה כתוב בו. במפתיע, לא נמצאו בפתק כל צירופי שמות אלא רק תפילה פשוטה וזכה: "לכבוד השכינה, אחותי, רעייתי, יונתי, תמתי. אבקשך ברחמים להשפיע פרנסה טובה לפלוני בן פלוני. חיים בן עטר."

⁵ רבי מנחם מנדל שניאורסון (י"א בניסן תרס"ב - ג' בתמוז תשנ"ד) היה האדמו"ר השביעי והאחרון של חסידות חב"ד-ליובאוויטש. מכונה הרבי מלובֿבֿיץ. ובחסידות עצמה בקיצור "הרבי".

3. התפילה כתיקון האדם

אחת הסיבות העיקריות לתפילה היא השפעתה על אישיות האדם ותיקון מידותיו. תפילה בכוונה מטהרת אותנו ומקרבת אותנו אל בורא עולם. הזדככות זו חשובה עבורנו כיוון שבמשך היום אנו שקועים בעולם חומרי והתפילה האמיתית עוזרת לנו להתחבר אל עולמנו הפנימי ולהוציא את כוחות הנפש החיוביים הטמונים בנו. בצורה כזו אנו מצליחים לשמור את מצבנו הרוחני ברמה גבוהה. השורות הבאות מלמדות אותנו כיצד מתייחס החסיד אל כוחות נפשו וגופו.

ריה"ל⁶ – "גרעין הזמן ופריו"

הכוזרי, מאמר שלישי סעיף ה'

התפילה היא המזון הרוחני לנפש. התפילה היא "גרעין הזמן ופריו", כלומר: התפילה היא כגרעין המרכז בתוכו את כל יכולת הצמיחה של הפרי. כל ההתרחשות אחרי התפילה: לימוד תורה, ענייני קדושה ועבודות חולין, צומחים מתוך התפילה. התפילה היא גם "פריו של הזמן", כלומר: כל העיסוק היום-יומי בקודש ובחול חוזר בסופו של דבר אל הדבקות האלוקית, לכן התפילה היא הפרי המתוק שנולד מכל ענייני היום.

אשר ללשון של החסיד שווה היא בכל למחשבה ואינה מוסיפה עליה - ונמצא שאין תפלת החסיד דבר שבמנהג או שבהרגל, כשירת הזרזיר והתופי, אלא כל מלה מחשבה עמה וכונה בה. בדרך זו תהיה שעת התפלה לחסיד כגרעין הזמן ופריו, ושאר השעות תהיינה לו כדרכים המוליכות אל שעה זו, שלבואה הוא מצפה, כי על ידה הוא מדמה אל העצמים הרוחניים ומתרחק מן הבהמיים. וכשם שהיו לו שלש עתות התפלה שבכל יום – פרי יומו ולילו, כך יהיה לו יום השבת לפרי השבוע, כי יום זה מזומן להדבקות בעניין האלוהי. וכל עבודת החסיד היא ב'שמחה', לא בכניעה – כמו שבארנו למעלה.

והנה ערך כל אלה לנפש הוא כערך המזון לגוף, שכן תפלת אדם טובה לנפשו, כשם שהמזון תועלת לגופו. וכן ברכת כל תפלה שורה על האדם עד שעת תפלה שאחריה, כשם שכח הסעודה שסעד מתקיים בו עד שישעוד סעודת לילה. אולם ככל אשר תתרחק שעת התפלה תלך הנפש הלך וקדור מטרדות העולם הבאות עליה; וביחוד אם יביאנה ההכרח להימצא בחברת... אנשים רעים, ולשמוע דברים העוכרים זך נפשו: דְבוּרִים מגנים או שירים שהנפש נוהה אחריהם עד שאי אפשר להשתלט עליה. אך בשעת התפלה מטהר האדם את נפשו מכל מה שעבר עליה בינתיים ומכין אותה לקראת העתיד.

5. כיצד לפי ריה"ל, התפילה מהוה תיקון האדם?

6. מדוע לפחות אכחון רואים אנשים חסידים אתמרות שקודם התפללו?

⁶ רבי יהודה הלוי, ריה"ל (1085 – 1140) נמנה עם חשובי הוגי הדעות וגדולי המשוררים שקמו לעם ישראל. חי את רוב שנותיו בספרד ופעל בה בתחומים שונים: חיבר שירים רבים, עסק בפעילות ציבורית, שימש כרופא ופיתח תפיסה רוחנית ומחשבתית מיוחדת במינה. גולת הכותרת של יצירתו המחשבתית היא "ספר הכוזרי". ספר זה נחשב לאחד מהספרים המרכזיים והמשפיעים ביותר על המחשבה היהודית. בניגוד לרמב"ם (שחי מעט אחריו) שניסה לשלב בין היהדות לפילוסופיה, ריה"ל יצא נגד שילוב זה וטען כי האמונה היהודית שונה במהותה מן הפילוסופיה. לקראת סוף חייו גמלה בליבו ההחלטה לעלות לארץ, על אף הקשיים המרובים לעשות זאת באותה תקופה. ריה"ל הפליג למצרים ומשם תכנן להמשיך לארץ. במצרים הוא התעכב לתקופה מסוימת ולא ידוע אם אכן הצליח להגיע לבסוף לארץ או מת במצרים. לפי האגדה, הגיע ריה"ל לירושלים ושם נדרס ע"י פרש ערבי.

הרב שמשון רפאל הירש מציג כיוון שונה בעניין פעולת התפילה לתיקון האדם. בניגוד למקורות שהדגישו את התפילה כביטוי היצוני לרגשות פנימיים, הרב הירש מדגיש כי המתפלל מכניס לעולמו הפנימי את האמת האלוקית, ובאמצעותה מרומם את נפשו ומעצב את אישיותו.

הרש"ר הירש⁷ – התפילה מפנימה ערכים אלוקיים בנפש

פירוש על התורה, בראשית, כ', ז'

"והתפלל בעדך" – משורש פ.ל.ל. (=שפוט) ...השקר והעוול מפרידים, יוצרים ניגודים וריב. השופט מחדיר את הדין, הוא האמת האלוקית של המציאות, למקום שיש בו ניגוד וריב, ונמצא הוא שופט שלום, יוצר אחדות הרמונית, במקום שהשקר והעוול גרמו לניגוד ופירוד. בדומה לכך גם 'המתפלל', כביכול, 'מפלל' את עצמו, מחדיר את האמת האלוקית לכל פינות ישותו והווייתו, וכך קונה לעצמו אחדות ושלמות נפשית באור פני ה'. נמצאת התפילה היהודית עומדת בניגוד מוחלט לתפיסה ההמונית של 'תפילה'. לא השתפכות מבפנים, לא ביטוי למה שהלב רוחש כבר, לכך אנו קוראים 'תחינה' 'שיחי' וכו' – אלא: החדרת הלב באותה אמת הניתנת ונקנית לו מהחוץ.

7. *עט אינה סוף תפילה
אתם מלדיהיט? לו
הפאה מלחון (הרב
הירש) לו הפאה
מפניט? נאן.*

אין תפילה אלא 'עבודה שבלב', אין 'מתפלל' אלא 'עובד' על תקנת עצמו, להעלות את לבו למרום פסגת הכרת האמת והחפץ בעבודת ה'. אלמלא כן, אילו תפילה הייתה רק ביטוי לרחשי הלב, כיצד אפשר היה לקבוע לה זמן ונוסח, כיצד אפשר היה להניח, שהצבור כולו על כל פרטיו יהיו חדורים רגש אחד והוגים מחשבה אחת, בזמנים הקבועים מראש. יתר על כן, תפילה שכזאת היא אך למותר. רגשות והגיונות החיים בלבנו כבר, אינם זקוקים עוד לביטוי, פחות מכל זקוקים הם לביטוי קבוע ומנוסח. חוויה עמוקה תמיד מוצאת לה ביטוי, ואם גדולה החוויה ונשגבה עד מאוד, הרי היא למעלה מכל ביטוי ולה דומיה תהילה.

אמור מעתה: לא באו תפלות הקבע אלא לעורר את הלב ולהחיות בקרבו את אותם ערכי הנצח שעודם צריכים חיזוק ושמירה מעולה. אכן, ניתנה האמת להיאמר: חסרון 'מצב רוח' לתפילה רק יגדיל את הצורך הנפשי להתפלל, רק יגביר את כוחה המציל וערכה הנשגב של אותה 'עבודה שבלב' הנעשית על ידי תפילה. 'מצב רוח' חסר אינו אלא סימן מובהק לטשטוש אותה רוח שהיא איננה יסוד לתפילה אלא תכליתה ומטרתה הנעלה...

⁷ הרב שמשון בן רפאל הירש מכונה: "הרש"ר הירש". (ה'יתק"ח - ה'תרמ"ט), מייסד ומנהיג של האורתודוקסיה החדשה (השקפה הדוגלת בקיום מלא של המצוות תוך קיום קשר עם העולם המודרני), שנאבקה בתנועת הרפורמה בגרמניה. בשנת 1850 עבר לפרנקפורט כדי לשמש רב בקהילת "עדת ישורון", ושם גם הקים בית ספר יהודי וניהל אותו לאור חזונו "תורה עם דרך ארץ" – שילוב לימודי קודש ולימודים כלליים. רש"ר הירש טיפח את השילוב של קודש וחול, של אורח חיים דתי קפדני והשכלה כללית ומעורבות בחיים הכלליים. רש"ר הירש תרגם את חמשת חומשי התורה ואת ספר תהילים לגרמנית וחיבר להם ביאור. כן פרסם שני ספרים המציגים את השקפותיו על היהדות: "איגרות צפון" ו"חורב".

אחת הדרכים לתיקון האדם והעצמת מדרגתו הרוחנית היא לימוד האמונה והכרה ברורה של מציאות ה' והשגחתו בעולמו. תיקון זה יעזור לאדם להתחבר באופן אמיתי ועמוק יותר אל התפילה. להלן הרב חיים דוד הלוי, מחבר הספר "מקור חיים", עוסק בסוגייה זו.

הרב חיים דוד הלוי⁸ – הכנה לתפילה

מקור חיים, חלק ב', עמ' 258-259

חובת האדם לא רק לדעת את מציאות ה' אלא גם להעמיק באמונתו בבחינת "והשבות אל לבבך". לפני התפילה והעמידה לפני הקב"ה, חובה על האדם להיות מודע בהבנה פנימית ועמוקה את מציאות ה' ולא רק בידיעה סתמית. רק מי שמפנים באמת את "וידעת היום והשבות אל לבבך", יוכל להתפלל באופן אמיתי בפני הקב"ה.

יש המסתפק בידיעה סתמית, שאכן מצוי הוא ה' ומשגיח בעולמו. אך ידיעה זאת היא כה רופפת בתודעתו עד שאין היא קובעת מאומה במהלך חייו. אך יש וידיעה סתמית זאת מספיקה היא להחדיר באדם את ההכרה של "שוויתי ה' לנגדי תמיד", והכל תלוי, כמובן, במידת יראת שמים אשר ממנה ניוזנית אותה ידיעה במציאות ה' והשגחתו. ואולי שמסיבה זאת לא הזכיר מרן בשולחן ערוך מאומה מן ההלכות הקשורות באמונה במציאות ה', השגחתו בעולמו, המצווה לאהבה אותו, וליראה ממנו, וכדומה - כי לרוב רובם של בני אדם מקיימי מצוות התורה כפי שהם בשולחן ערוך יתכן שדי בכך. עוד יתכן שלפי מציאות זמנו, העמקת רעיונות אלה בהמוני עם היה מן הדברים שאין בהם צורך.

אין ספק שבדרך כלל חדורים רוב בני אדם באמונה פשוטה במציאות ה', וכמו כן אין ספק שדי גם באמונה פשוטה זאת למי שאינו יכול להשיג יותר. אלא שגם במסגרת אמונה פשוטה זאת ניתן להעמיק ולהרחיבה במדה רבה, עד אשר יוכל אדם לקיים מצוה מפורשת בתורה: "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים, אין עוד מלבדו. וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. ושמרת את חוקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום, אשר ייטב לך ולבניך אחרך, ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה' אלקיך נותן לך כל הימים". "לדעת את ה'", מוסכם לכל הדעות שהיא מצוה מן התורה [...]. אלא שבמקרא זה יש ללמוד חיוב גדול וחשוב, שאין אדם יוצא ידי חובתו בידיעה ה' בלבד, שהרי נאמר "וידעת היום והשבות אל לבבך", כלומר אחרי שתדע כי ה' הוא האלקים, תשיב את הדבר אל לבבך, רוצה לומר – שיהיה הדבר מיושב בליבך. וזאת אין אדם יכול להשיג על ידי ידיעה בלבד, אלא ע"י הבנה מעמיקה פחות או יותר לפי מדת השגתו השכלית. ולכן, חייב כל אדם בראש וראשונה לדעת בבירור מוחלט מה הן גדרי המצווה של ידיעת מציאות ה' והשגחתו בעולמו.

⁸ הרב חיים דוד הלוי (ה'תרפ"ד – ה'תשנ"ח): למד בישיבת פורת יוסף. במלחמת השחרור, שירת בגדוד תלמידי הישיבות 'טוביה'. בשנת תשי"א (1951) מונה לרבה של העיר ראשון לציון. בשנת תשכ"ד (1964) נבחר כצעיר חברי מועצת הרבנות הראשית, ובשנת תשל"ג (1973) מונה ראש אבות בתי הדין ולרב העיר תל אביב-יפו.

אברהם יהושע השל⁹ – פליאה והתפעלות מן הבריאה

אלוהים מבקש את האדם, עמ' 39 – 40

הדתיות של היהודי. שלוש פעמים ביום אנו מתפללים: מודים אנחנו לך... על ניסך שבכל יום עמנו, ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת... ובתפילת ערבית אנו קוראים את דברי איוב: עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר (איוב ט', י') בכל בוקר אנו אומרים 'ה' אחד'. מה פשרה של חזרה זו? **תיאוריה מדעית למשל, לאחר שנתקבלה אין חושבים עליה פעמיים ביום. אולם תובנת הפליאה חייבת להישמר בחינוניותה. יש בנו צורך בפליאה יום-יומית, ובשל כך גם בעבודת אלוקים יום-יומית.** חווית הניסים 'שבכל יום עמנו', לנפלאות וטובות 'שבכל עת', היא מקור התפילה. לא תיתכן עבודת אלוקים, מוזיקה או אהבה, אם אנו רואים בהצלחות ובכישלונות של החיים דבר מובן מאלינו. אסור לתת לסדר כלשהו, חברתי, פיזיקלי או פיזיולוגי, להקהות את חושינו ולשלול מאיתנו את תחושת ההפתעה מעצם קיומו של הסדר החברתי, הפיזיקלי או הפיזיולוגי. הברכה שנאמרת לפני אכילת מזון מכשירה אותנו לשמר את תחושת הפליאה. כל אימת שאנו עומדים לשתות כוס מים, אנו מזכירים לעצמינו את מסתורי הנצח של הבריאה. 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו'. **פעולה טריוויאלית נשזרת בנס הגדול מכולם.** אנו לומדים לאכול פרוסת לחם או פרי, ליהנות מריח ניחוח או מכוס יין, כל אימת שאנו טועמים לראשונה מפירות העונה, רואים קשת בענן, רואים את הים או עצים בפריחתם; כאשר אנו פוגשים תלמיד חכם או מלומד בענייני חולין, ובשעה שאנו מקבלים בשורות טובות או קשות. אפילו לאחר שאנו עושים צרכינו אומרים אנו 'ברוך אתה ה'...רופא כל בשר ומפליא לעשות'. אחת המטרות של אורח החיים היהודי היא לחוות את מעשי היום יום כאילו היו הרפתקאות רוחניות, לחוש את האהבה ואת החכמה החבויות בכל הדברים.

8. *האודצות הצמוקה
והמתמסכת לפלא
שבצטת ההוויה הייתה
כבר לחלק מהכרתו.
מדוע לדעתך
הפליאה כל כך חשובה
בצמורת ה' תארו
איך עשו חשבת
פליאה נוכח מעשי ה'.*

למדנו מדברי אברהם יהושע השל כי תפקידה של התפילה לשמר בנפשו של האדם באופן מתמיד, את הפליאה על נפלאות הבורא ואת תחושת ההתפעלות מיופי הפריחה ונפלאות הבריאה: "לחוש את האהבה ואת החכמה החבויות בכל הדברים".

⁹ **אברהם יהושע השל** (כ"ה בטבת תרס"ז - י"ח בטבת תשל"ג), היה מההוגים החשובים של יהדות ארצות הברית במחצית השנייה של המאה ה-20, מרצה, חוקר מחשבת ישראל ופילוסוף. בנו של הרב משה מרדכי, האדמו"ר ממזיבוז', נצר למשפחת רבנים חסידיים מיוחסת. מצד אביו היה נצר לרבי אברהם יהושע אשל מאפטא (ה"א"והב ישראלי") ומצד אמו נצר לבעל שם טוב ורבי לוי יצחק מברדיצ'ב.

סיכום

פתחנו את הפרק בשאלת היסוד "מדוע אנחנו מתפללים". ענינו על שאלה זו מספר תשובות:

- א. התפילה היא ביטוי חיצוני לתפילה המתמדת של הנשמה ועולמינו הפנימי.
- ב. התפילה היא הדרך הרוחנית ליצירת קשר עם הקב"ה. יתירה מזו, לפעמים המשבר והקושי הם אמצעי כדי שנתפלל.
- ג. התפילה היא ברית בין האדם לאלוקיו.
- ד. משמעות המילה תפילה ביהדות היא התחברות. התפילה איננה רק בקשה, אלא התחברות הנשמה עם יוצרה בזמן התפילה.
- ה. התפילה מהווה מזון לנשמה כמו שהאוכל מזון לגוף.
- ו. התפילה מחדירה ללב את האמת האלוקית וערכיה.
- ז. אדם המתקן את מידותיו ונעשה טוב יותר הופך להיות ראוי לקבל את עזרת ה', וגזירות קשות מתבטלות כיוון שמדובר עכשיו באישיות טובה יותר. (סעיף זה מתייחס לתת הפרק להלן "התפילה ודרכי השפעתה").
- ח. התפילה עוזרת לאדם לשמור על תחושת ההתפעלות ופליאה מהבריאה.

ב. כיצד מתחברים לתפילה?

אחת השאלות העיקריות המעסיקות אותנו בנושא התפילה היא כיצד נוכל להתפלל בכוונה ו"להתחבר" לעומק נוסח התפילה. לפעמים, למרות חובת התפילה, איננו מרגישים צורך להתפלל. לפעמים, התחלנו להתפלל בכוונה גדולה ולפתע מחשבות זרות חודרות למוחנו ומפריעות לנו להתרכז (מחשבות על מבחנים, תנועת הנוער ובעיות אישיות). להלן נלמד מספר מקורות שיעזרו לנו בע"ה להתפלל בכוונה.

מסכת ברכות

פרק ה, משנה א'

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו את ליבם למקום.

רמב"ם¹⁰ – כוונה בתפילה

הלכות תפילה, פרק ד'

כיצד היא הכוונה? – שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה.

לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכון את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלה ושעה אחת לאחר תפלה ומאריכין בתפלה שעה:

(יח) וכן אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך מריבה ולא מתוך כעס אלא מתוך דברי תורה ולא מתוך דין והלכה אף על פי שהם דברי תורה כדי שלא יהא לבו טרוד בהלכה אלא מתוך דברי תורה שאין בה עיון כגון הלכות פסוקות:

למדנו מדברי התלמוד במסכת ברכות ומהרמב"ם בהלכות תפילה על הצורך להכין את עצמו לקראת התפילה, הן במובן הנפשי והן במובן הגופני. הכנה זו נדרשת כדי שנוכל לעמוד לפני הקב"ה ברצינות הראויה כפי שנכון לעמוד לפני מלך מלכי המלכים. יחשוב כל אחד מאיתנו לעצמו האם אכן הוא מתכוון לתפילה ברצינות הראויה כפי שלמדנו... רק כאשר נצליח לפנות את מחשבותינו ואת לבבינו לעבוד את ה' באמת, נצליח להתחבר לתפילה. עלינו לזכור ולהפנים. אם אנו רוצים שהקב"ה יתייחס ברצינות אלינו, עלינו להתייחס ברצינות אליו...

¹⁰ רבי משה בן מימון (ד' תתצ"ח, 1138 - כ' בטבת ד' תתקס"ה, 13 בדצמבר 1204) היה מגדולי הפוסקים בכל הדורות, מחשובי הפילוסופים בימי הביניים, איש אשכולות ורופא. הרמב"ם השפיע באופן משמעותי על תרבותו של העם היהודי ועל כן הוא אחד האישים החשובים והמוערכים ביותר ביהדות. עליו נאמר "ממשה עד משה לא קם כמשה" והוא אף הוכתר בכינוי "הנשר הגדול". הרמב"ם החזיק במשנה רצינוליסטית מובהקת שבה לידי ביטוי בכתביו.

הראי"ה קוק – תודעת החיסרון כבסיס לתפילה אמיתית

מוסר אביך, מתוך ההקדמה

כל זמן שלא ילמד לעצמו שתתברר לו מעלת נשמת האדם ומעלת ישראל ומעלת הארץ הקדושה וההשתוקקות הראויה לכל איש ישראל לבניין המקדש וגדולת ישראל והתרוממותם בעולם, כמעט שאי-אפשר לטעום טעם עבודה.

שהרי, כיון שחז"ל אמרו על פסוק: "ולעבדו בכל לבבכם" – "עבודה בלב זו תפלה" (ספרי על דברים יא), אם כן התפלה היא בחינת העבודה, ואינו ראוי לעבודה כי אם כשיהיה במצב דעת יראת ד' כל כך, עד שיהיו עיני התפלה קרובים אל לבבו. ואם לא ידע מעלת נפשו – איך יתפלל ברצון שלם והרגשת חסרון שיחנהו השם יתברך דעת בינה והשכל, כיון שאינו מכיר, אחרי שיש לו עושר וכבוד וכל טוב, מה חסר לו אם ח"ו לא ישכיל ויבין. אם כן צריך ללמוד ולהעמיק עד שיצויר לו בביור וידיעה שלמה גודל חסרונו לדעה בינה והשכל, יצמא לזה ויתפלל באהבה מקירות לב שיחנהו השם יתברך בזה, וה' הטוב לא ימנע טובו להולכים בתמים.

ואם לא ידע מעלת ישראל איך יתפלל בלב שלם על גאולתם? שוודאי אין הכונה הרצויה בתפלת ברכת גואל ישראל רק על מכאובי נפשו שמרגיש מצד עצמו מעול הגלות, כי עניין הברכה מעיד שהרצון בה מצד מעלת ישראל וקדושתם.

ואם לא ישכיל מעלת הארץ הקדושה וסגולתה וקדושתה איך יתפלל על בנין ירושלים, **והתפלה היא דווקא מקירות הלב כשמרגיש שהוא חסר בדבר.**

והנה התפלה היא בדיקה גדולה לאדם אם הוא מטהר נפשו באמת כרצון יוצרו ית' ואם הוא קרוב לעשות רצונו כרצון קונו. על כן, מאד חייב האדם להיזהר שלא ימשך אחר רצון עצמו בהנאות הגוף ממאכל ומשתה וכיוצא בזה, כי יוטבע בו טבע החמרי עד שלא ירגיש בעצמו שהדברים האמתיים הקדושים חסרים לו, ואם כן יאבד תפלתו שהיא כלל גדול בעבודה, כי כיון שמתנחם במה שיש לו לאכול ולשבעה וכאלה ההבלים לא יצייר בהתפללו בשבח "עלינו לשבח" ו"על כן נקוה", שיתוקן עולם במלכות שדי והאלילים יכרתו והרשעים יפנו אליו יתברך, כי מה יזיקו האלילים לאשר עיניו ולבו למלאות כרסו מעדנים, ובהיות ציורי התאוה בלבבו לא ישכיל ולא יבין.

על כן יתחזק האדם ויתחכם ויראה עצה לנפשו, ומאלהי החסד והרחמים החפץ בשלמותנו, שזהו כבודו ותפארתו, נבקש ונשפך שיחנו ידריכנו בנתיבתו ויאר לנו באורו הגדול, שנדע ונשכיל מה הוא יתברך דורש מאתנו ומהו הישר והטוב ללכת בדרכיו.

הראי"ה קוק מלמד אותנו על השיבות תודעת החיסרון כבסיס לתפילה אמיתית. רק כאשר נרגיש באמת את החיסרון בתחומים השונים, הן במישור האישי והן במישור הלאומי, נוכל להתפלל תפילה אמיתית הנובעת מעומק הלב.

הרב בן ציון אבא שאול¹¹ – הזכות לבקש

אור לציון, מאמר ב' עמ' ק'

וזהו חסד גדול שעשה הקב"ה עמנו, שנתן לנו את האפשרות לבקש ממנו כל מה שיחסר לנו. ולא כמידת בשר ודם שהשרים וכ"ש (וכל שכן) המלכים יש להם מזכיר, וכל מכתב שנשלח אליהם עובר ביקורת תחת ידו של המזכיר, ואת הדבר שנראה לו חיוני מגיש לפני השר, ואת השאר זורק. אבל מלך מלכי המלכים הקב"ה, כל מה שאדם חפץ מבקש ממנו, ומהו האדם, עפר ואפר רימה ותולעה, ובכ"ז (ובכל זאת) נותן לו בורא העולם את הזכות לבקש, וזוהי באמת ההרגשה שצריכה להיות לאדם בעומדו לפני בוראו, כמו שאומרים בתחילת תפילת י"ח (שמונה עשרה), ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך (תהילים נא, יז), ולכאורה מילת יגיד מורה על לשון קשה כגידון, והיה צריך לומר ופי יאמר תהילתך. אלא אולי אפשר לפרש בדרך דרש על דרך הנ"ל, היות והרגיש דוד המ"ע (המלך עליו השלום) שקשה לו לדבר לפני הקב"ה, ואינו מדבר בחופשיות ובביטחון, לכן אמר יגיד, ז"א (זאת אומרת) ש"פי יגיד" מוסב כלפי האדם שחלש וחסר אונים הוא מדבר לפני השי"ת. ואם דוד הע"ה הרגיש כך, על אחת כמה וכמה שכל אדם צריך להרגיש כך.

רמח"ל¹² – שלוש דרכים אל יראת הרוממות

מסילת ישרים, פרק י"ט

המתפלל צריך להיות "ביראת הרוממות", כדי להגיע ליראה זו צריך לקבוע בתודעתו 3 עניינים.

הנה עיקר היראה היא יראת הרוממות שצריך האדם לחשוב בעוד מתפלל או עושה מצוה, כי לפני מלך מלכי המלכים הוא מתפלל או עושה המעשה ההוא, והוא מה שהזהיר התנא (אבות פ"ב):

וכשאתה מתפלל דע לפני מי אתה מתפלל, והנה ג' דברים צריך שישתכל האדם ויתבונן היטב, כדי שיגיע אל זאת היראה:

1) האחד שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושא ונותן עמו, אף על פי שאין עינו של האדם רואהו, וטראה כי זה הוא היותר קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמיתי, יען אין החוש עוזר לזה כלל, אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב, יוכל לקבוע בליבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן ומאתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב שומע אליו.

2) והשני שיקבע זה בדעתו, צריך שיתבונן על רוממותו יתברך, אשר הוא מרומם ונשגב על כל ברכה ותהילה. על כל מיני שלימות שתוכל מחשבתנו לדמות ולהבין.

3) והשלישי שיתבונן על שפלות האדם ופחיתותו, לפי חומריותו וגסותו, כל שכן לפי החטאים שחטא מעודו, כי על כל אלה אי אפשר שלא יחרד לבו ולא ירעש בעודו מדבר דבריו לפניו יתברך, ומזכיר בשמו ומשתדל להרצות לו...

¹¹ הרב בן ציון אבא שאול (כ"ט בתמוז ה'תרפ"ד, 31 ביולי 1924 - י"ט בתמוז ה'תשנ"ח, 13 ביולי 1998) היה ראש ישיבת פורת יוסף בירושלים ופוסק הלכה.

¹² משה חיים לוצאטו, הרמח"ל (ה'תס"ז, 1707 - כ"ו באייר ה'תק"ו, 16 במאי 1746) היה רב, משורר, מקובל, איש מוסר, מחזאי, סופר, וחוקר יהודי-איטלקי.

ואולם היראה הזאת צריך שתתגבר בלב בתחילה, ואחר כך תראה פעולותיה גם באיברי הגוף הלא המה:
כובד הראש וההשתחוואה שפלות העיניים וכפיפת הידיים כעבד קטן לפני מלך רב, וכן אמרו בגמרא (שבת
י'): רבא פכר ידיה ומצלי, אמר כעבדא קמי מאריה

הרמח"ל מדגיש כי חלק משמעותי ביצירת הכוונה בתפילה הוא תחושת היראה בבחינת "דע לפני מי אתה
עומד". כאשר אדם מדמה לעצמו שהוא עומד לפני בורא עולם, חושב על רוממותו וגדלותו של הבורא
ומרגיש את שיפלותו, יביאו אותו שלושת הדרכים להעמיק את כוונתו בתפילה.

בד בבד יש להדגיש כי היראה עליה מדבר הרמח"ל איננה "יראה נמוכה" ופחד מעונש, אלא מדובר ב"יראת
רוממות" הנובעת מהכרתנו בגדלות ה' ורוממותו.

התמודדות עם מחשבות זרות בזמן התפילה

אחת הבעיות העיקריות המטרידות אותנו בזמן התפילה הן מחשבות זרות ועיסוק בעניינים אחרים המסיחים את דעתנו מכוונת התפילה. הנטייה הטבעית שלנו היא להילחם במחשבות אלו ולגרש אותן. החידוש העיקרי שנלמד להלן מדברי רבי שניאור זלמן מלאדי בספר ה"תניא" הוא שהדרך הנכונה היא לא להילחם במחשבות הזרות כיוון שמלחמה בהן תוביל לתגובה הפוכה והמחשבות דווקא תתחזקנה. הדרך המומלצת היא להתעלם מהמחשבות, ולהתייחס אליהן **בנחת ולא במלחמה**. הרש"ז מלאדי מתבסס על ההנחה כי במוחו של האדם קיים מאבק מתמיד בין הנפש האלוקית שהיא המקור להרהורי תורה ויראת שמיים לבין הנפש הבהמית שעיקרה חומריות וצריך האדם להשתדל לא לשים לב למחשבות הזרות שמקורן בנפש הבהמית.

רבי שניאור זלמן מלאדי¹³ – מחשבות זרות בתפילה

תניא, פרק כ"ח

ואפילו אם נופלים לו הרהורי תאוות ושאר מחשבות זרות בשעת העבודה בתורה או בתפילה בכוונה אל ישית לב אליהן אלא יסיח דעתו מהן כרגע... אך אעפ"כ אל ייפול לבו בקרבו להיות מזה עצב נבזה בשעת העבודה שצריך להיות בשמחה רבה אלא אדרבה יתחזק יותר ויוסיף אומץ בכל כוחו בכוונת התפילה בחזרה ושמחה יתירה, בשומו אל לבו כי נפילת המחשבה זרה היא מהקליפה שבחלל השמאלי (=מהחלק הבהמי) העושה מלחמה בבינוני עם נפש אלוקית שבו. ונודע דרך הנלחמים וכן הנאבקים יחד כשאחד מתגבר אזי השני מתאמץ להתגבר ג"כ בכל מאמצי כוחו. ולכן כשנפש האלקית מתאמצת ומתגברת להתפלל אזי גם הקליפה מתגברת כנגדה לבלבלה ולהפילה במחשבה זרה שלה. ולא כטעות העולם שטועים להוכיח מנפילת המחשבה זרה מכלל שאין תפלתם כלום שאילו התפלל כראוי ונכון לא היו נופלים לו מחשבות זרות. והאמת היה כדבריהם אם היתה נפש אחת לבדה היא המתפללת והיא המחשבת ומהרהרת המחשבות זרות.

אבל באמת לאמיתו הן שתי נפשות הנלחמות זו עם זו במוחו של אדם כל אחת חפצה ורצונה למשול בו ולהיות המוח ממולא ממנה לבדה. וכל הרהורי תורה ויראת שמים מנפש האלהית וכל מילי דעלמא (=דברי העולם) מנפש הבהמית רק שהאלקית מלובשת בה. והוא כמשל אדם המתפלל בכוונה ועומד לנגדו עובד עבודה זרה רשע ומשיח ומדבר עמו כזי לבלבלו. שזאת עצתו בודאי שלא להשיב לו מטוב ועד רע ולעשות עצמו כחרש לא ישמע... כך אל ישיב מאומה ושום טענה ומענה נגד המחשבה זרה כי המתאבק עם מנוול מתנוול גם כן. רק יעשה עצמו כלא יודע ולא שומע הרהורים שנפלו לו ויסירם מדעתו ויוסיף אומץ בכח כוונתו ואם יקשה לו להסירם מדעתו מפני שטורדים דעתו מאד בחזקה אזי ישפיל נפשו לה' ויתחנן לו ית' במחשבתו לרחם עליו ברחמיו הרובים כרחם אב על בנים הנמשכים ממוחו וככה ירחם ה' על נפשו הנמשכת מאתו יתר להצילה ממים הזדונים ולמענו יעשה כי חלק ה' ממש עמו.

¹³ רבי שניאור זלמן מלאדי (היתק"ה – היתקע"א), מייסד תנועת חב"ד. מכוונה ה"אדמו"ר הזקן" ו"בעל התניא". תלמידו של ר' דב בר ממזריטש (תלמיד הבעל שם טוב, מייסד תנועת החסידות). חיבר את ספר התניא.

ר' נחמן מברסלב¹⁴ – מעלת ההתבודדות

ליקוטי מוהר"ן תנינא כ"ה

ההתבודדות הוא מעלה עליונה וגדולה מן הכל דהיינו לקבוע לו על כל פנים שעה או יותר להתבודד לבדו באיזה חדר או בשדה ולפרש שיחתו בינו לבין קונו בטענות ואמתלאות בדברי חן ורצוי ופיוס לבקש ולהתחנן מלפניו יתברך, שיקרבו אליו לעבודתו באמת... יזהר מאד להרגיל עצמו להתמיד בזה מדי יום ביום שעה מיוחדת כנ"ל ושאר היום יהיה בשמחה כנ"ל והנהגה זו היא גדולה במעלה מאד והוא דרך ועצה טובה מאד להתקרב אליו יתברך כי זאת היא עצה כללית שכולל הכל כי על כל מה שיחסר לו בעבודת השם או אם הוא רחוק לגמרי מכל וכל מעבודתו יתברך על הכל יפרש שיחתו ויבקש מאתו יתברך כנ"ל ואפילו אם לפעמים נסתתמין דבריו ואינו יכול לפתוח פיו לדבר לפניו יתברך כלל אף על פי כן זה בעצמו טוב מאד דהיינו ההכנה שהוא מוכן ועומד לפניו יתברך וחפץ ומשתוקק לדבר, אך שאינו יכול זה בעצמו גם כן טוב מאד וגם יוכל לעשות לו שיחה ותפלה מזה בעצמו ועל זה בעצמו יצק ויתחנן לפניו יתברך שנתרחק כל כך, עד שאינו יכול אפילו לדבר ויבקש מאתו יתברך רחמים ותחנונים שיחמול עליו ויפתח פיו, כדי שיוכל לפרש שיחתו לפניו ודע, שכמה וכמה צדיקים גדולים מפרסמים ספרו שלא באו למדרגתם, רק על ידי הנהגה זו והמשכיל יבין מעצמו גדל מעלת הנהגה זו, העולה למעלה למעלה והוא דבר השווה לכל נפש מקטן ועד גדול, כי כלם יכולים לנהג הנהגה זו ועל ידי זה יבואו למעלה גדולה אשרי שיאחז בזה.

זה לא אנהיים אחים תמיד אודים אלה שיה,
זה אנהיים אודים אלה שיה – תמיד אחים.

¹⁴ **רבי נחמן מברסלב** (א' בניסן ה'תקל"ב, 4 באפריל 1772 – י"ח בתשרי ה'תקע"א, 16 באוקטובר 1810) היה מייסד חסידות ברסלב והאדמו"ר היחיד שלה. רבי נחמן היה מורה רוחני מקורי שהדגיש את המכשולים הרבים בדרך לדעת האל ואת חשיבות השמחה, האמונה הפשוטה והתמימות, וכן ההתקשרות לצדיקים ובפרט "צדיק האמת". ה

הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ)¹⁵ – שלוש דרכים לכוונה בתפילה

שלושה עשר עלי שושנה, עמי 263

שלוש דרכים להתכוונות בתפילה:

- 1) הקשבה אמיתית למילות התפילה,
- 2) לימוד נושא המיועד לעבודת התפילה,
- 3) הכנה לתפילה שעיקרה השאלה האם אני באמת רוצה להתפלל?

כיצד עושים את "עבודת הלב", המכשירה ופותחת את הנפש אל התפילה? מטבע הדברים אין שום מרשם בטוח לכך, אין שום מנגנון שיוכל להבטיח, שאם נעשה כך וכך תהיה התפילה כראוי. ועם זאת יש דרכים, שגם אם אינן מבטיחות פתרון, הן מורות על כיוון של עבודה.

9. תארו במספר שורות
מיניכט לבין
אנסיס להגיצ
אתם
אתפילה אמיתית?

1. הדרך האחת... אין לדרך זו הכנה מוקדמת; פשוט לוקחים את סידור התפילה, יושבים אתו ונאבקים אתו... המאבק הזה הוא על כל שורה ושורה, על כל מילה ועל כל חלק של מילה: לנסות למצות אותה, להוציא ממנה פיסה של משמעות. מעבר לריכוז הפשוט בדברים שאומרים, המאמץ הוא בשאלה: האם אמירה זו היא רק חזרה על דברי אחרים, או שמא זו אמירה שיש לי עצמי שייכות אליה?... שעת התפילה נקראת שעת קרב; ובקרב הזה, כמו בכל קרב, אפשר גם להפסיד; אפשר להתפתל עם התפילה הלוך ושוב, ולא להעלות דבר.

עם זאת, גם כשאין תוצאות, יש בדרך זו גם הבטחה. אם למרות הכל המסקנה היא, שבפעם הבאה צריך לנסות שוב; ואם ממשיכים כך שוב ושוב, ומאמינים שאפשר – אזי באמת אפשר. כאשר אדם אומר את מילות התפילה ומקשיב למה שהוא אומר, ואם הוא חוזר ואומר זאת, מובטח לו שביום מן הימים משהו בתוכו יידלק. אפשר שאדם יעבור על קטע מסוים אלף פעמים עד שפעם אחת יגיע באמת לנקודה של הזדהות עם הדברים ויאמר אותם כביטוי של הרגשתו האישית. דרך עבודה זו היא כעין תורתו של הבעש"ט על הפסוק "צהר תעשה לתיבה": תיבה במובן של מילה – שצריך לעבוד על התיבה גם כשהיא כאבן דוממת עד שהיא מתחילה להאיר, ונעשית כצהר אל האלוקות. וכיצד עושים זאת? כמו שכתוב בהמשך: "בא אתה וכל ביתך אל התיבה", דהיינו, כאשר יבוא האדם וייכנס בכל כוחות נפשו – במחשבתו ובהרגשתו, בזיכרונותיו ובחלומותיו – אל תוך תיבת התפילה, תוכנה ומשמעותה.

¹⁵ הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ (גי' באב ה'תרצ"ז – י"ז באב ה'תש"פ) חיבר ספרי הגות יהודית וביאורים, בפרט לתלמוד ולחסידות. חתן פרס ישראל למדעי היהדות לשנת 1988. השתייך לחסידות חב"ד.

לדרך זו אין כל הכנה מיוחדת; פשוט לוקחים את הסידור ומתחילים להיאבק: בדיעה, בהתכוונות, מתוך מאמץ להישאר בתוך התחום – עד שמשוהו יקרה; עד שהמחסום בין ה"אני" מצד אחד ובין הסידור מצד שני יתחיל להיפתח; עד אשר בזמן מן הזמנים, באחת התפילות, באחת התיבות, יפסיק הסידור להיות ספר זר ש"האני" אמור לקרוא בו, ויהפוך לספר ש"האני" כתוב בו.

2. הדרך השנייה גם היא דרך של "עיון תפילה"... לעומת הדרך הראשונה – שאינה דורשת שום הכנה... דרך זו מבוססת על הכנה מסוימת מראש, באמצעות לימוד נושא מסוים לפני התפילה. לימוד זה אינו קשור בהכרח למה שכתוב בסידור, אלא יכול להיות קשור לנושאים כלליים של הכרת האלקות. גם אופן הלימוד אינו לשם השכלה והבנה בלבד, אלא זהו לימוד המכוון והמיועד לצורך עבודת התפילה – דהיינו, לימוד האמור לחדור אל כוחות הנפש כולם, בהבנה ובהרגשה; לא כאדם הלומד על דבר, אלא כמי שמתבונן בו ונמצא בתוכו. הרעיון בלימוד זה הוא לקחת אותו אל תוך התפילה... לדוגמא: אפשר לחשוב על המושג של "תודה", החל מהמובן הפשוט ביותר שלו: הכרת תודה על משהו שעשו עבורי. אפשר להתבונן בשאלות כגון, מה עניינה של הכרת התודה? מה מהותה? כיצד היא קושרת בינינו ובין הקב"ה? ולאחר שמתבוננים בנושא מכל צדדיו ופרטיו, ניגשים אתו אל התפילה. בתפילה מנסים למצוא את התודה בתוך מילות התפילה: בשבח, בבקשה, בתחינה, בהודאה... באופן זה נעשית גם עבודת התפילה: לוקחים נושא ועובדים עליו. לא סתם, לא במקרה, אלא יחד עם התפילה, על ידי כך שמנחים את התפילה אל הכיוון המסוים הזה במשך פרק זמן כלשהו: שעה, שבוע או חודש. בתוך הזמן והמילים הולך הנושא הזה ונארג במילות התפילה; ובאותה שעה אין הוא רק נוגע בנפש אלא נחקק בה...

3. הדרך השלישית היא זו המתוארת במשנה: "חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים, כדי שיכוונו ליבם למקום". דרך זו היא אישית מאוד, ובה מתמודד האדם עם האמת של עצמו, מעמיק ומנסה להגיע לקצה שבקצה, לאידיאל של שלמות בתוך עצמו... דרך זו מבוססת גם היא על הכנה קודם התפילה; ואולם הכנה זו נעשית לא על ידי שלומדים דבר מסוים, ואף לא על ידי שחושבים על נושא מוגדר, אלא על ידי כך ש"שוהים שעה". ההגדרה "שוהים שעה" אין בה שום הנחיה לדבר מסוים שעושים באותה שעה, מלבד זה שמקדישים אותה לכך. עם זאת, השעה הזו אינה שעה של ריקנות, אלא שעה של התכוונות הדעת והלב... הקושי בדרך זו הוא בהכנת הכלי. שכן אדם צריך להכין לא תוכן מסוים, ואף לא מסגרת של תפילה מסוימת, אלא לכוון את עצמו כך, שהוא יהיה לכלי עבודה השאלה שהוא מציב לעצמו עוד קודם התפילה היא: האם הוא יכול, רוצה ומוכן להגיע לנקודת האמת של עמידה מול הקב"ה? הוא נעמד מול הקב"ה וצריך להחליט: האם הוא רוצה או לא רוצה להתפלל? כל ההכנה וכל העבודה מטרתן להביא למסקנה שהוא באמת רוצה ובאמת יכול, להתפלל כעת.

ג. התפילה ודרכי השפעתה

1. האם התפילה משנה את רצון ה'?

תפילת חזקיהו

ישעיהו, פרק ל"ח

בְּיָמִים הָהֵם חָלָה חֲזַקְיָהוּ לְמוֹת וַיְבֹא אֱלֹהֵי יִשְׁעָיָהוּ בֶן אֲמוּץ הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר ד' צו לְבִיתְךָ כִּי מֵת אִתָּה וְלֹא תִחְיֶה: וַיִּסַּב חֲזַקְיָהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ד': וַיֹּאמֶר אָנָּה ד' זָכַר נָא אֶת אֲשֶׁר הִתְחַלֵּקְתִּי לְפָנֶיךָ בְּאֶמֶת וּבְלֵב שֶׁלֹם וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשִׂיתִי וַיִּבְדֵּךְ חֲזַקְיָהוּ בְּכִי גְדוֹל: וַיְהִי דְבַר ד' אֶל יִשְׁעָיָהוּ לֵאמֹר: הַלֹּחֶף וְאֶמְרָתְךָ אֶל חֲזַקְיָהוּ כֹה אָמַר ד' אֱלֹהֵי דָוִד אֲבִיךָ שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ רְאִיתִי אֶת דְּמַעְתָּךְ הִנְנִי יוֹסֵף עַל יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה:

תפילתו של חזקיהו המלך, כמו תפילות רבות בתנ"ך, מלמדת על כוחה של תפילה. כאשר אנחנו מתפללים תפילה אמיתית מעומק הלב אנחנו מקווים כי בורא עולם ישמע תפילתנו. בד בבד דווקא קבלת התפילה והענות הבורא לבקשתנו מעוררת את השאלה האמונית: כיצד יכול אדם לשנות בתפילתו את רצון ה' ולגרום לשינוי הגזירה? האם רצון ה' איננו נצחי ובלתי משתנה?

ר' יוסף אלבו – האדם משתנה בתפילתו

ספר העיקרים, מאמר רביעי, פרק י"ח

מה שהביא האנשים לפקפק בתפלה... וזה שהם אומרים שלא ימלט הדבר מחלוקה או שנגזר מהשם טוב על איש או לא נגזר. ואם נגזר אין צריך תפילה, ואם לא נגזר איך תועיל התפילה לשנות רצון השם לגזור עליו טוב אחר שלא נגזר, שלא ישתנה השם מן הרצון אל לא רצון ולא מלא רצון אל רצון, ובעבור זה יאמרו שלא יועיל כשרון המעשה כדי שיגיע לאדם מהשם בעבורו טוב, וכן יאמרו שלא תועיל התפילה להשיג טוב או להינצל מרע שנגזר עליו...

וזה הדעת אינו נכון, שהשפעות העליונות יושפעו על המקבל בהיותו במדרגה ידועה והכנה ידועה לקבלם, ואם לא יכין האדם עצמו לקבל השפע ההוא הנה הוא המונע טוב מעצמו, שאם נגזר על איש, על דרך משל, שיצליחו תבואותיו בשנה פלונית והוא לא יחרוש ולא יזרע בשנה ההיא, אף אם ימטיר השם גשם על פני תבל ארצה לא תצלחנה תבואותיו אחר שלא חרש וזרע, והוא מונע מעצמו הטוב ההוא בשלא הכין עצמו לקבלו.

ולפי זה נאמר שכשנגזר על האדם טוב מסוים הנה הוא נגזר עליו במדרגה ידועה מכישרון המעשה, וזה כלל יעודי התורה, וכן כשנגזר עליו רע מסוים הנה הוא נגזר בהיותו במדרגה ידועה מהרוע או בהכנה ידועה, וכשתשתנה המדרגה ההיא או ההכנה ההיא תשתנה הגזירה בהכרח לטוב או לרע.

וזה כמלך שגזר על כל הערלים שבמדינה פלונית שיהרגו או שינתן לכל אחד ככר זהב, ועמד אחד מהם ונימול, שתשתנה בלי ספק הגזירה ההיא ותבטל מעליו לרע או לטוב כפי ההכנה שנתחדשה באיש ההוא. ולזה היה ההשתדלות בעשיית הטוב וכשרון המעשה טוב והכרחי בכל דבר, שהוא הכנה לקבל השפע האלוקי או לבטל מעליו הגזרה...

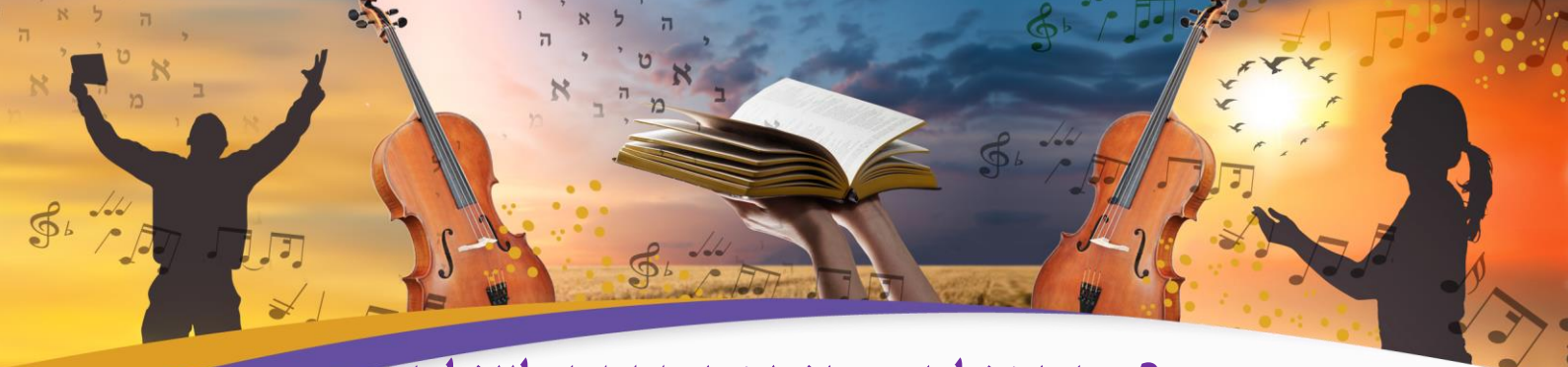

שיראה מדבריהם שהגזרות האלוקיות הן הנה בהיות המקבל בהכנה ומדרגה ידועה, ואם תשתנה המדרגה ההיא תשתנה הגזרה ההיא, ובעבור זה הוא שאמרו ששנוי השם יועיל לבטל הגזרה וכן שנוי המעשה.

ומזה הצד הוא שתועיל התשובה לרשע, שעל ידי התשובה הוא כאלו נהפך לאיש אחר שלא נגזרה עליו אותה גזרה, שהרי אחאב שנאמר עליו רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני השם, ואחר שנגזרה עליו גזרה לפי שצם ונתכסה בשק ונכנע לפני ה', נאמר לאליהו יען כי נכנע אחאב מפני לא אביא הרעה בימיו. בימי בנו אביא הרעה על ביתו. וזה יורה שהגזרה הנגזרת על הרשע הוא בהיותו בתואר ההוא מן הרוע, וכשישתנה מן התואר ההוא על ידי התשובה, הנה הוא כאלו נהפך לאיש אחר שלא נגזרה עליו אותה גזרה.

ועל זה הדרך הוא מבואר שתועיל התפלה או כשרון המעשה כדי שיוכן המתפלל לקבל שפע הטוב או לבטל ממנו הרע הנגזר עליו, להיותו משתנה ממדרגת הרוע שיהיה בה. וזו הטענה רמז אליה צופר בהיותו מאשים את איוב שלא היה מתפלל לה' להצילו מרעתו ולא היה מכין עצמו לבטל מעליו הגזרה. וזה שאמר לו "אם אתה הכינות לבך ופרשת אליו כפיך. אם און בידך הרחיקהו כי אז תשא פניך ממוס", כלומר אם תכין לבך להתפלל ולתקן מעשיך אין ספק שעל ידי התפלה וכשרון המעשה תמלט מן הצרות הללו. ומזה יתבאר שהתפלה וכשרון המעשה מועיל לבטל הגזרה בכל עת, וכן אמרו רבותינו ז"ל יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין.

ואין להקשות ולומר איך ישתנה רצון השם יתברך על ידי התפילה, שכך היה רצון השם מתחילה שתתקיים הגזירה בהיותו באותה מדרגה ואותה הכנה, ואם תשתנה ההכנה תשתנה הגזרה.

2. התפילה – תוספת ברכה לעולם

המבי"ט¹⁶ – התפילה מורידה שפע

בית אלוהים, עמי כ"ח

...וכעניין זה הוא הברכות שאנו מברכין לאל יתברך, שעל ידי ברכותינו יהיה נאצל ונשפע שפע משכינה של מעלה לשכינה של מטה כדי שנהיה מכוונים לעבודתו יתברך, וזה כי הוא מבואר כי מזמן שירדה שכינה למטה לא פסקה, וכאומרם ז"ל מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי, וזאת היא השכינה שהיא הולכת אתנו בגלות כביכול, והוא רומז שהוא יתברך אתנו בגלות לשמור אותנו בגלותנו שלא נהיה נבלעים באומות, והוא יתברך מציל אותנו ועושה לנו נסים נסתרים להציל אותנו, וגם הוא מכין אותנו לשנהיה מוכנים לעבודתו יתברך ולא נפנה אל רהבים ושטי כזב, ואם כן ברכותנו אליו הוא שישיפע משפע שכינתו של מעלה למטה, כדי שתהיה השגחתו עלינו בגלותנו יותר גלויה ומפורסמת עד אשר תגאל עצמה ותמשיך אותנו אחריה בהיותנו שבים בתשובה שלימה לפניו, ואנו מאצילים ברכה ממנו אליו, משכינתו של מעלה לשכינתו של מטה, שהוא ניצוץ ושפע מלמעלה, וזהו שאמר המשורר ארוממך אלהי המלך וגוי, כי במה שאני מברך אותך לעולם, אני מרומם שכינתך של מטה, כי על ידי הברכה מלמעלה תתרבה ותתרומם שמו למטה והיא השכינה, ועל זה אנו אומרים יתגדל ויתקדש שמייה רבא, וכמו שמפרשים שם יה רבא, כלומר שיתרבה ויתגדל שמו ויהיה שלם בן ד' אותיות, וזהו על יד השפע שיהיה נשפע ונאצל מלמעלה למטה, באופן שיתפרסם קדושת שמו בכל העולם ויתקדש שמו על ידו...

המבי"ט מנסה להשיב על השאלה כיצד יתכן שאנו מברכים את ה' "ברוך אתה ה'", והרי ה' הוא מקור הברכה והשלימות, ואינו זקוק שנברכו. תשובת המבי"ט לשאלתו היא: שאנו מברכים את ה' כדי להגדיל את תחום השפעת השכינה בעולם הזה. הקב"ה מתברך בכך שהשפעתו גדלה בעולם הזה. התפילה גורמת לנוכחות מוגברת של השכינה בעולם הזה.

הרב יהודה לאון אשכנזי 'מניטו'¹⁷ – הוספת ברכה לעולם

מתוך שיעורים שנתן בנושא התפילה בשנת תש"ם

מצד היחס שבין הבורא לבריאה – אין טעם לתפילה, שהרי הבורא ברא עולם, תיקן אותו, סידר אותו, ושם בו את כל מה שהבריות זקוקים לו. ובאמת, אנו איננו מתפללים לבורא, אלא אנו מתפללים לבורא שהוא ברוך, כלומר הוא מקור הברכות. אנו מתפללים לבורא שמוסיף ברכות בעולם הטבע.

בהיסטוריה נוצרה בריה חדשה שנקראת "ישראל", ויש לה צרכים שהם למעלה מהטבע, לכן אם הצרכים למעלה מהטבע הם אמיתיים – זה נותן לנו את הרשות לבקש את הברכה השייכת לאותם צרכים. אלו צרכים? זה הצרכים שבאים מכתוצאה שאנחנו עם ישראל צאצאי האבות. "תפילות אבות תיקנום". הוטלה עלינו

¹⁶ ר' משה בר יוסף מטראני – [המבי"ט] (1500-1580) בן למשפחת חכמים ממגורשי ספרד (1492). בעקבות הגירוש משפחתו הגיע לסלוניקי שביוון. המבי"ט עזב את משפחתו ועלה לארץ ישראל, השתקע בצפת ולמד תורה אצל ר' יעקב בירב. הוא הוסמך על ידי ר' יעקב בירב ולמד עם ר' יוסף קארו שעלה אף הוא לצפת באותם ימים. חיבר ספרים הנוגעים לאמונה, קבלה, והלכה.

¹⁷ הרב יהודה לאון אשכנזי, נודע בכינויו מניטו שפירושה באינדיאנית: "רוח גדולה". (1922–1996) בנו של הרב הראשי לאלג'יריה, היה רב, מחנך, הוגה דעות ומנהיג רוחני ביהדות צרפת.

משימה – ואנו רשאים לבקש עזרה כדי לבצע אותה. לכן אני מתפלל לאלוקי אברהם כדי לבקש את הטוב השייך למידת החסד, לאלוקי יצחק הטוב השייך למידת הגבורה וכן הלאה.

אבל כבריאה טבעית - אין מקום לתפילה. אדרבה, תפילה עבור בריאה טבעית – אינה אלא חוצפה! שהרי אם אני מאמין שהעולם שלי זה בריאה של הבורא, אז אני צריך לקבל את רצון הבורא. הוא רוצה שעולמי יהיה ככה. ואני קם, אני עומד ואני אומר לו, כאילו, לכאורה: "הלו! יש טעות במחשבה שלך, אני צריך זה וזה וזה". זה, כפי שאמרתי קודם, חוצפה. אז מאיפה באה הרשות, הזכות, להתפלל ככה?!

מי שמסכים לחיות כבעל חי לפי הטבע, כבעל חי טבעי, להסתפק במה שיש בטבע כטבע - אין לו מקום לתפילה! ולכן הקב"ה אומר לנחש שהוא אינו רוצה שום יחס ביניהם. אתה, הנחש, אל תתפלל! אתה צריך לאכול! תאכל מן העפר! אני לא רוצה לשמוע את תפילתך.

אנו באים מכוח האבות, מכוח המשימה שהוטלה עלינו בעולם, ואנו מבקשים ברכה בתוך הבריאה. בברכת השנים, למשל, אנחנו לא מבקשים מהבורא את התבואה. כי כדי שתהיה לנו תבואה – עלינו לעבוד. אלא בברכת השנים אנחנו מבקשים ברכה בתבואה.

הוא שאמרתי קודם לכן: כל מה שאנחנו מבקשים בתפילה זו הברכה השייכת לנטייה טבעית זו או אחרת. "ברוך אתה ה'".

הרב יהודה ליאון אשכנזי (מניטו) בקטע שקראנו, מסביר כי מצד הטבע, לכאורה אין משמעות לאדם המתפלל ומבקש תוספת מאת הקב"ה, שהרי הקב"ה ברא את הטבע והוא יודע מה הטבע צריך ומה הם גבולותיו. יתירה מזאת: אדם המתפלל ומבקש מהקב"ה להוסיף על הטבע דבר מסוים הוא לכאורה חצוף גדול, שהרי הקב"ה ברא את העולם ויודע מה העולם צריך. עם ישראל קיבל משימה אוניברסאלית חשובה ביותר, להפוך את העולם הזה – לגן עדן. (כפי שכותב הראי"ה קוק בפרק ב' במאמרו "למהלך האידיאות בישראל"). זו המשימה שהוטלה על עם ישראל מכוח האבות, ולכן אנו מתפללים מכוח האבות ומבקשים תוספת של ברכה שאינה קיימת עדיין בעולם הזה, תוספת שהיא מעבר לטבע. אנו מבקשים תוספת ברכה גשמית ואנו מבקשים תוספת ברכה רוחנית – מפני שזו המשימה שהוטלה עלינו: להפוך את העולם הזה לעולם שכולו טוב, בבקשת תוספת שאינה קיימת בדרך הטבע.

3. האם התפילה חייבת להתקבל?

ר' יוסף אלבו – קבלת התפילה תלויה ברמתו הרוחנית של המתפלל

ספר העיקרים, מאמר ד', פרקים כ"ג-כ"ד

איננו מחוייב שתקובל התפילה על כל פנים, שכבר יהיה המקבל כל כך רחוק מ-ה' יתברך, שיצטרך להרבות ולהפציר בתפילה כדי שתקובל. ועם ההפצרה וריבוי התפילה, אפשר שתקובל. ולזה תמצא ישעיה הנביא מאשים את ישראל על שלא היו מפצירין בתפילה. אמר: "ואין קורא בשמך מתעורר להחזיק בדך" (ישעיה ס"ד), שנראה שאם היו מחזיקין ומפצירין בו היה מועיל.

וכן מצינו באנשי נינוה, שכתוב בהן "ויקראו אל אלהים בחזקה" (יונה ג'), ונעתר להם. וכן משה רבנו עליו השלום, כשהתפלל על מעשה העגל, הרבה והפציר בתפילה ימים רבים, עד שנענה. וכן במרגלים, עד שנאמר לו "סלחתי כדברך".

ופעם יהיה המקבל כל כך רחוק מ-ה' יתברך, או יהיה הדבר המבוקש כל כך גדול, שלא יועיל ריבוי התפילה, עד שיעשה המתפלל אי זה פועל או פעולות מורות על ההכנעה והתשובה. אמר ישעיהו: "גם כי תרבו תפילה אינני שומע", ואמר עוד "רחצו הזכו" וגוי' (ישעיה ה'). ובאנשי נינוה נאמר "ויתכסו שקים האדם והבהמה" (יונה ג'). וגם הצדיקים היו עושים פעולות מורות על ההכנעה, אמר דניאל "לחם חמודות לא אכלתי, ובשר ויין לא בא אל פי, וסוד לא סכתי" (דניאל י'). ואמר לו המלאך "מן היום אשר נתת אל לבבך להכין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך".

ויש מן האנשים מי שיסיפיק לו עשיית התפילה בכוונת הלב. אמר דוד ע"ה "קרוב ה' לנשברי לבי" (תהלים ל"ד), "קרוב ה' לכל קוראיו" (שם קמ"ה).

ויש שיהיו במדרגה יותר גדולה, שאפילו מה שלא יתפללו עליו יינתן להם, והיא מדרגת יראי השם. אמר הכתוב "רצון יראיו יעשה" וגוי' (שם). ומ"מ צריך שיתפללו לפניו בפועל, ולפיכך סיים "ואת שועתם ישמע ויושיעם".

ויש שיהיו במדרגה גדולה, והם אוהבי השם יתברך, עד שאינם צריכים להתפלל אל השם יתברך, שהוא מעצמו שומר אותם. וזה שאמר אחר זה "שומר ה' את כל אוהביו". וארז"ל "עושה נפלאות לבדו" – כביכול אין בעל הנס מכיר בניסו (נדה דף ל"א ע"ב). וזאת הייתה מדרגת אברהם אבינו עליו השלום.

למרות שהתפילה נעשתה כראוי יתכן שלא תתקבל מהשיקולים הבאים:

התפילה, פעמים הרבה יעשה אותה האדם כמו שראוי ובעת הראוי ובאופן הראוי ולא תקובל התפילה. ולא מצד חטא המתפלל, אלא שלא יסכים בזה רצון ה' יתברך. כמו שהספן, פעמים הרבה יעשה ספינתו מתוקנת כראוי, וינהיגה לטובה שבהנהגות, וירד בים בעת הראוי, ועם כל זה לא תצלח הספינה להגיע אל מחוז החפץ. וזה מצד שלא יסכים בזה רצון ה' יתברך, אם על צד העונש, כמו שקרה בעניין יונה, ואם על צד ההשגחה לטוב, לסבה מן הסבות שנזכרו בפרק י"ג מזה המאמר.

וכן התפילה, פעמים שלא תקובל:

10. תארו חוויה אישית
המתייחסת לתפילה
אישית שהתפללתם
בכוונה ולאמרות זאת
לכאורה לא התקבלה.
מה הרשעתם? כי?
התמודדתם עם
הרשעתכם?

1. אם על צד העונש, כמו שבארנו בתפלת משה.
2. או שאין המקבל מוכן עד שירבה ויפציר בתפילה, או שיעשה פעולות מורות על ההכנעה, כתענית או לבישת שק כאנשי נינווה וכיוצא בדברים הללו כמו שבארנו.
3. ואם שיהיה שם מונע אחר, כמו שאמרו חז"ל שלא נתקבלה תפלת דוד שלא ימות בשבת, בעבור שהגיע העת שימלוד שלמה בנו, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימה (שבת דף ל' ע"א).
4. ואם בעבור ש-ה' יתברך יודע שאין הדבר ההוא המבוקש טוב אל המתפלל, ועל צד ההשגחה עליו לא תקובל תפלתו. כאלו תאמר שהתפלל בעבור בניו ולא תקובל תפלתו, להיות ה' יתברך יודע היות הבנים רעים אליו ומבקשים להמיתו, כמו אבשלום שבקש להמית את דוד. או שיתפלל בעד ממון ו-ה' יתברך יודע שהממון ההוא יהיה סבת מותו, כמאמר שלמה "עושר שמור לבעליו לרעתו" (קהלת ה'), או שיהיה סבת כפירתו, כמאמר שלמה "פן אשבע וכיחשתי ואמרת מי ה'" (משלי ל'), או לסבה אחרת נסתרת ממנו וידוע אצל ה' יתברך.

הרב סולוביצ'יק – עיקר התפילה יצירת הקשר עם ה'

עבודה שבלב, עמ' 51

כאשר האדם נתון בצרה והוא מתפלל, הא-להים מאזין. אחד מכינויו של הא-ל הוא "שומע תפילה". עלינו לשים ליבנו לכך שהיהדות מעולם לא הבטיחה שא-להים יקבל את התפילות כולן. מידת האפקטיביות של התפילה איננה נושא מרכזי כשאנו עוסקים בפילוסופיה של העבודה שבלב. התקבלותה של התפילה היא בבחינת תקווה, חזון, משאלה, בקשה, אך לא חוק בל יעבור או הנחת יסוד. בסיסה של התפילה איננה ההכרה באפקטיביות שלה, אלא האמונה כי באמצעותה אנו מגיעים לקירבה אינטימית עם הא-להים, וכך נולדת הקהילה המופלאה החובקת את האדם הסופי ואת בוראו. **משימתה היסודית של התפילה איננה נבחנת בתוצאותיה המעשיות אלא ביכולתה ליצור את האחוה המטאפיזית שחבריה הם א-להים ואדם.**

הרב יחזקאל עזרא הלוי¹⁸ – המתפלל על חברו

תהילה ותפארת, עמ' ק"ה

יואני בחלותם לבושי שק, עינתי בצום נפשי, ותפילתי על חיקי תשובי. וקשה: אם התפילה משיבים על חיקו, אם כן, נראה שאינו מקובלת, ולמה יתפלל?

אבל יבואר בסיעתא דשמיא על פי הקדמת רבי יהודה החסיד, זיכרונו לברכה: אם חברו של אדם בא לו חולי. בר מינן, חייב להתפלל עליו. אם נענה, הרי זה מוטב. **ואם לא נענה, כשיבוא הוא לאותה צרה, זוכרים לו חסדו שהתפלל על חולי חברו, ומרפאים אותו.**

ובזה יתיישב הכתוב: **יואני בחלותם, לבושי שק, עינתי בצום נפשי.** ואם תאמר: והרי היא גזירה שלא תבוטל, מה תועיל התפילה? לזה אמר: **ותפילתי על חיקי תשובי** – **לעת שאני מצטרך לרחמי שמיים, זוכרים תפילתי על חברי ומרחמים עלי.**

¹⁸ הרב יחזקאל עזרא הלוי (ה'תרי"ב - 1852, ג' בטבת ה'תש"ב 23 בדצמבר 1941) פוסק, מקובל, משורר וממלא מקום החכם באשי ("ויכיל") בבגדאד שבעיראק. התגורר לסירוגין גם בירושלים שם ייסד ישיבה.

ד. תפילה אישית מול תפילה ציבורית

בעולם המצוות קיימות מצוות רבות שעיקר קיומן דווקא בציבור: תפילה, קריאת התורה, חתונה ומצוות רבות נוספות. ערך מיוחד יש לתפילת הציבור ואיכותה שונה מתפילת היחיד. האנרגיה הרוחנית שנוצרת מקבוצה של עשרה אנשים משפיעה על שותפי הקבוצה ומעניקה לתפילה ערך מיוחד. בד בבד יש הטוענים כי גם לתפילת היחיד יש יתרונות: שקט ואפשרות יותר להתרכז בתפילה. להלן נעמיק בסוגיית התפילה בציבור ונלמד יחד על חשיבותה. נפתח בשני מקורות המייצגים כל אחד מהצדדים:

תפילה אישית

(מתוך שאלה של תלמיד)

"כל בוקר העניין מתעורר מחדש. אבא מעיר אותי כדי שאלך איתו לבית הכנסת לתפילת שחרית במניין ואני מתחפר עמוק יותר בכרית, מתכסה טוב יותר בשמיכתי הנעימה ומנסה להתחמק מהמשימה. זה לא רק בגלל העייפות וגם לא בגלל שאני עצלן במיוחד. בבקרים אחרים, כשיש דברים חשובים לי באמת, תראו אותי על הרגליים גם בחמש בבוקר. לא נעים לומר אבל אני פשוט לא מתחבר לקטע הזה של תפילה במניין בבית הכנסת. לא מתאים לי להיות כבול לקצב התפילה של אנשים אחרים ולמנגינות שאינני מתחבר אליהן. תוסיפו לזה את רעש הילדים הקטנים המפריעים לי להתרכז ותקבלו את התמונה השלימה... אני מרגיש כי התפילות הטובות ביותר שלי הן דווקא כאשר אני לבד בבית, בשקט, עם עצמי, מול הקב"ה. זה באמת כל כך קריטי? אי אפשר לוותר על הקטע הציבורי הזה כשעוסקים במשהו כל כך אישי.

דוגמא נוספת. בשבוע שעבר טיילתי עם חברים בנחל יהודה ברמת הגולן. עצרנו להתפלל. מול הנוף המהמם הרגשתי משהו. הרגשתי חוויה להתפלל. רציתי להמשיך ולדבר עם בורא עולם גם מעבר למילים הקבועות. אני שואל את עצמי: למה ההלכה מחייבת אותנו למסגרת קבועה של מילות התפילה במקום נוסח אישי ללא זמן קבוע?!"

ההגות היהודית מדגישה הן את חשיבות עולמו ואישיותו של היחיד, הן את חשיבותו של הציבור והן את השילוב ביניהם. נעיין להלן בשני קטעים ממשנתו של הרב יוסף דב סולוביצ'יק:

הרב סולוביצ'יק – הגשמת יעודו של האדם

על התשובה, עמ' 250

"במה מתבטאת יחידותו של אדם? בשאיפה המרכזית שלו, ביעד האחד שלנכחו הוא מכוון כל מיתרי נפשו. יחידותו של אדם – בתפילת חייו. אדם רוצה מה שאחרים רוצים – אבל כל אחד רוצה בכך על פי דרכו האישית – האינדיבידואלית המיוחדת. לכל אחד חלום פרטי שלו. לכל אחד געגוע וכמיהה למה שנקרא בפסיכולוגיה מודרנית "מימוש עצמי"... מתי מוצא אדם התמלאות עצמית זאת? כשהוא מממש את תפילתו המקורית, את חלומו הפרטי - אינדיבידואלי, את תפילת חייו, בה מתמקדים כל מאווייו ורצונותיו.

11. נסו להגדיר
לצד מכת.
מהי האספה
המרכזית
לפני
כחייט?

אותה אחרות, אותה יחידות, אותה בדידות עם שהוא בקרב ההמונים, היא שקובעת לאדם את דרך חייו, היא שמעצבת את מהות עצמיותו, את מחשבותיו ואת מעשיו. הכול לפי מה שהוא אדם".

☀️☀️ תפילה ציבורית - הגבאי הנאמן ☀️☀️

שמונים שנה שירת ר' דוד סבתו בגבאות ושמונים שנה לא ויתר מעולם על תפילה במניין. כנער צעיר היה גבאי בית הכנסת "אהבה ואחוה" במצרים ורוב ימיו גבאי בית הכנסת 'דוד משען' בקרית יובל בירושלים. הוא שירת במסירות אין קץ. היה משכים בכל יום, עד גיל תשעים ושלוש, בשעה ארבע לפנות בוקר והולך לבית הכנסת לתפילת שחרית. בקור עז, בגשם שוטף ובשלג עמוק. מעולם לא הפריע לו דבר לילך לפתוח את בית הכנסת ולהתחיל את תפילת שחרית "ותתפלל חנה".

מעולם לא החמיץ תפילה במניין. גם כשנפל ונשברה מפרקתו המשיך לצעוד בייסורים לבית הכנסת ולהתפלל במניין, וגם כשהיה חולה מאוד. אף פעם לא עזב את בית הכנסת לפני סוף תפילת ערבית. גם בנישואי בניו כשכל הקרואים המתונו לו. באמצע סעודת ברית מילה לנכדיו או סעודת פורים היה מפסיק והולך לתפילת מנחה לבית הכנסת ולא הסכים לקיים מניין בביתו. תפילתו הייתה כמונה מרגליות מתון מתון, מתחנן לפני בוראו בכל תיבה. רבים סיפרו שחזרו בתשובה מפני שקירב אותם באהבה בבית הכנסת ומפני ששמעו איך מתחנן הוא לפני בוראו.

(הרב חיים סבתו כותב על אביו זצ"ל במיוחד לחוברת זו)

מדוע ערכה של תפילת הציבור גדול יותר מערכה של תפילת היחיד? -נעיין בדברי ריה"ל בספר "הכוזרי":

ריה"ל – בין תפילת יחיד לתפילת ציבור

הכוזרי, מאמר שלישי, סעיפים י"ח-י"ט

אמר הכוזרי: ולמה לנו כל זה? האין טוב לו לאדם כי יתבודד בתפילתו למען תהיה נפשו זכה יותר ומחשבתו פנויה יותר?

אמר החבר: לא כן! תפילת הציבור יתרון בה מכמה בחינות. ראשית, הציבור אינו מתפלל על מה שיש בו משום רעה ליחידים, והיחיד יתכן יתפלל על מה שיש בו משום רעה ליחידים אחרים, כמו שיתכן כי אחדים מן היחידים ההם יתפללו על מה שיש בו משום רעה ליחיד זה, אולם אחד התנאים בהם תכשר התפילה להתקבל הוא שתהיה זאת תפילה על מה שמביא תועלת לעולם ולא על מה שגורם לו נזק בכל דרך שהוא. שנית, לעתים רחוקות מאד תשלם תפילת היחיד בלא פגם, הבא בשוגג או במזיד, ולכן נקבע אצלנו כי יתפלל היחיד תפילה בצבור, ואף יתפלל, עד כמה שהדבר בידו, בצבור שאינו פחות מעשרה, למען ישלם על ידי אחדים מצבור זה מה שהוחסר על ידי האחרים, בשוגג או במזיד, וכך תצא מבין כולם תפלה שלמה בכוונה זכה, ותחול הברכה על הכל, ויהיה לכל אחד מן היחידים חלק בה.

כי פעולת העניין האלקי דומה לפעולת המטר המרוה ארץ מן הארצות, שעה שיושביה זכאים לו, ויתכן כי תכלול ארץ זו גם יחידים אחרים אשר אינם זכאים לו, ותהיה גם להם הצלחה בזכות הרוב; ולהפך, יש אשר יכלא הגשם מאחת הארצות, בהיות רב יושביה בלתי זכאים לו, ויתכן כי ימצאו בה יחידים הזכאים לו, ואינו נמנע מהם כי אם מחמת הרב. אלה הם משפטי הא-לוה ית' בעולם הזה. אולם גם ליחידים ההם שמור אתו גמול – בעולם הבא; ויתכן כי עוד בעולם הזה יתן להם תמורה טובה ויגמל להם חסד מה שִׁצְיָנָם לטובה בין שכניהם; אך מעטים הם האנשים אשר ינצלו מן הענש הבא על צבור שלם.

והמתפלל אך ורק בעדו דומה לאדם שבשעת סכנה למדינה יסתפק בתקון ביתו הוא ואינו רוצה להשתתף עם אנשי המדינה בתיקון חומותיהם, אדם כזה הוצאתו מרובה וסכנתו מתמדת, ואלו האיש המשתתף עם הציבור הוצאתו מועטת ובטחונו מרובה, כי את אשר לא הספיק האחד לעשות בא האחר ומשלימו; וכך תעמד

המדינה על השלמות הגדולה ביותר האפשרית לה, וכל אנשיה יהיו נהנים מברכותיה על ידי הוצאה מועטת, והכל לפי החוק ומתוך הסכמה, כך קורא אפלטון את ההוצאה לפי החוק: השתתפות החלק בכל.

ומשעה שהיחיד מתעלם מהיותו חלק בכל, זאת אומרת, מחובתו לעבוד למען תיקון הצבור שהוא חלק ממנו, ומחליט לחסוך תועלתו לו לעצמו, חוטא הוא לכלל וביותר לנפשו. **כי היחיד בקרב הצבור הוא כאבר יחיד בכללות הגוף: שכן אלו הייתה הזרוע מונעת את דמה בשעה שיש צורך בהקזתו, היה הגוף כלה והזרוע כלה עמו.** אכן ראוי לו ליחיד לסבול אף את מר המוות למען הצלת הכלל, אך לפחות צריך היחיד לחשב על חלקו בכלל, למען ייתן תמיד חלקו ולא יתעלם ממנו.

הרב סולוביצ'יק – התפילה מהווה "מימוש עצמי"

כתב העת "טראדישן" חוברת 2 עמ' 9–10

היחידים השייכים לקהילה משלימים אלו את אלו. בכל אדם יש משהו מיוחד במינו, נדיר, שאינו ידוע לאחרים; לכל יחיד יש משהו מיוחד לומר. צבע מיוחד להוסיף לקשת הצבעים הקהילתית... לפיכך, כאשר מצטרף האדם הבודד לקהילה, הוא מוסיף מימד חדש למודעות הקהילה. הוא תורם משהו, ששום אדם אחר לא יכול היה לתרום. הוא מעשיר את הקהילה. אין לו תחליף... בשל אותה מיוחדות, מתכנסים בני האדם היחידים ביחד, משלימים אלו את אלו ומשיגים אחדות.

ההשלמה ההדדית של היחיד והציבור מעניקה כוחות ועוצמה לתפילה המשותפת, ומרוממת את מעמדו הרוחני של היחיד. נעיין להלן בדברי אבא קובנר, מנהיג פרטיזנים וממנהיגי ההתנגדות לנאצים בתקופת השואה, המתאר בקטע מרגש את הצורך להיות אחד מהכלל:

אבא קובנר (סיפור)

על הגשר הצר, עמ' 121

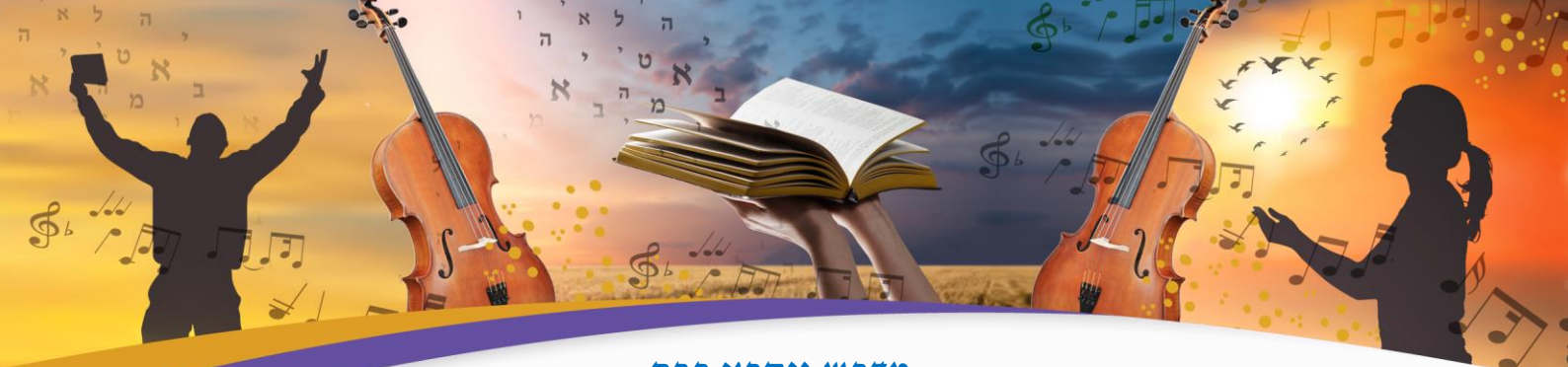
בכל משברי שפקדוני לאורך הדרך, דבר אחד לא נשבר. לא חדלתי להיות אדם מאמין. אף בגדול שבשיברוני לא נתמוטטה אדמת אמונותי. אמונה - מרכזה העבודה, נשמתה - תפילה. אין שירה אמיתית, שאינה בבחינת תפילה.

בשבוע הראשון להיותי בארץ עמדתי ליד הכותל המערבי. אמי ז"ל לא ציוותני דבר; שכן לא נפרדנו. עמדתי במרחק של פסיעה מהכותל, מן האבנים, והרגשתי שאיני שייך. הרגשתי שהנני נטוע בהוויה אחרת. לא פסעתי צעד נוסף, אך מישהו משך בשרוולי, ביקש שאצטרף למניין. חבשתי כובע, הצטרפתי למניין. אמרתי תפילת מנחה, והגעתי.

זהו דבר יהודי, היותר ייחודי שביהדות – להיות אחד במניין. לדעת כי התשעה זקוקים לעשירי, והאחד לתשעה. אפשר שזה הדבר המשמעותי ביותר שביהדות, ואין דבר יותר ייחודי ויהודי בתנועה זו בה חונכתי.

תפילתי תמיד להיות אחד מכולם, שמילותיי הטובות תצטרפנה למלים שממלמל הציבור. גם הקרוב לתיבה, הוא העובר לפני התיבה - ולא יותר. אין משמעות לחיים אם הם לעצמם. רק בזיקתם אל ההוויה, אל המלים שבאו עדיך - ובאים מרחוק לקראתך, יש משמעות לעמידה. א ח ד - אבל אחד בציבור.

רעיון דומה המדגיש את יחודו של האדם באישיותו ובכישרונותיו אנו קוראים במדרש ויקרא רבה:

מדרש ויקרא רבה

ל', י"ב

ארבעת המינים מסמלים את אחדות העם

פרי עץ הדור - "אלו ישראל. מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. **כפות תמרים** - "אלו ישראל. מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. **וענף עץ עבות** - "אלו ישראל. מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה". **וערבי נחל** - "אלו ישראל. מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח כך הם ישראל. יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים, ומה הקב"ה עושה להם? לאבדן אי אפשר. אלא אמר הקדוש ברוך הוא יקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו.

עלינו לדעת כי התפילה בציבור איננה תפילתו של אדם יחיד שנמצאים סביבו אנשים נוספים השותפים למניין המתפללים. עיקר מעלתה של תפילת הציבור היא יכולתנו לפתוח את הלב ולראות את עצמינו כחלק מגוף רוחני גדול – עם ישראל. חז"ל קבעו חלקים רבים בתפילה בלשון רבים כיוון שעיקרה של התפילה היא היכולת הפנימית שלנו להתעלות מעל המחיצות המפרידות ולהיות חלק מהכלל. לאור חשיבות התפילה הציבורית שלמדנו נכתב בתלמוד:

מסכת ברכות

דף ח'

ערכה של התפילה בציבור

מאי דכתיב (תהילים סט) "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" – אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין... רבי נתן אומר: מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים? – שנאמר: "הן אל כביר ולא ימאס" וכתוב "פדה בשלום נפשי מקרב לי (כי ברבים היו עמדי). אמר הקב"ה: כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם. אמר ריש לקיש: כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שנאמר (ירמיהו יב) "כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל.

התפילה הציבורית מורכבת מתרומתם וכוונת הלב של היחידים המרכיבים את המניין. ר' נחמן מברסלב הדגיש זאת בדבריו:

ר' נחמן מברסלב – היחיד והיחז בשלמות התפילה

שיחות הר"ן, שיחה ע"ה

גם אָמר רבנו, זָכְרוֹנוּ לְבָרְכָהּ. שְׂאֵי אֶפְשֶׁר לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַתְּפִלָּה בְּכֹנֶה כְּרֵאוֹי רַק כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֵינֹו מִתְּפַלֵּל כִּי אִם קִצָּת מִהִתְפַּלָּה בְּכֹנֶה פְּנִיָּה בְּחֹשׁ שְׂאֶחָד אֹמֵר קִטְרֶת בְּכֹנֶה וְאֶחָד אֹמֵר פְּסוּקֵי דְזִמְרָה בְּכֹנֶה וְכוּ וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה ... שֶׁכָּל אֶחָד מִתְּעוֹרֵר וְזוֹכֵה לְהִתְפַּלֵּל בְּכֹנֶה חֵלֶק מִהִתְפַּלָּה כְּפִי בְּחִינָתוֹ.

החיבור הנפשי בין המתפללים במניין מוציא כל מתפלל מבדידותו ומחבר אותו אל הכלל מתוך אהבה וערבות הדדית.

כדי שייוצר חיבור נפשי בין המתפללים והמתפללות, יש צורך באהבה ודיבוק חברים וחברות. לפיכך נמצא בסידור התפילה ובחז"ל את הצורך באהבה הדדית:

מתוך סידור התפילה, נוסח ספרד:

הַרְיֵנִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל: וְאַהֲבֵת לְרַעֲךָ כְּמוֹךָ, וְהַרְיֵנִי אוֹהֵב כָּל אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּנַפְשִׁי וּמְאוּדִי, וְהַרְיֵנִי מְזַמֵּן אֶת פִּי לְהִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ מְלֶכֶה מְלֻכֵי הַמַּלְכִים, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: